Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (τμήμα μείζονος συνθέσεως)

της 18ης Δεκεμβρίου 2025*

«Αίτηση αναιρέσεως – Κοινή πολιτική στον τομέα του ασύλου και της μετανάστευσης – Κανονισμός (ΕΕ) 2016/1624 – Ευρωπαϊκή ολοκληρωμένη διαχείριση των εξωτερικών συνόρων της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Ευρωπαϊκή Συνοριοφυλακή και Ακτοφυλακή – Ευρωπαϊκός Οργανισμός Συνοριοφυλακής και Ακτοφυλακής (Frontex) – Υποχρεώσεις του Frontex όσον αφορά την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων – Κοινή επιχείρηση επιστροφής την οποία συντονίζει ο Frontex – Εξωσυμβατική ευθύνη του Frontex – Αιτιώδης συνάφεια μεταξύ της παράβασης τέτοιων υποχρεώσεων και της ζημίας που προκλήθηκε»

Στην υπόθεση C-679/23 P,

με αντικείμενο αναίρεση δυνάμει του άρθρου 56 του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που ασκήθηκε στις 14 Νοεμβρίου 2023,

WS,

WT,

WY,

WZ,

YA,

YB,

εκπροσωπούμενοι από τις L.-M. Komp, A. M. van Eik, advocaten, και E. Sharpston, BL,

αναιρεσείοντες,

όπου ο έτερος διάδικος είναι ο:

Ευρωπαϊκός Οργανισμός Συνοριοφυλακής και Ακτοφυλακής (Frontex), εκπροσωπούμενος αρχικώς από τον H. Caniard, τον R.-A. Popa και την C. Rueger, και στη συνέχεια από τους H. Caniard, C. Carroll και R.-A. Popa, επικουρούμενους από τον B. Wägenbaur, avocat,

εναγόμενος πρωτοδίκως,

* Γλώσσα διαδικασίας: η αγγλική.

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τμήμα μείζονος συνθέσεως),

συγκείμενο από τους K. Lenaerts, Πρόεδρο, T. von Danwitz, Αντιπρόεδρο, F. Biltgen, K. Jürimäe, L. Arastey Sahún, I. Ziemele, J. Passer, O. Spineanu-Matei (εισηγήτρια), προέδρους τμήματος, S. Rodin, Δ. Γρατσία, M. Gavalec, Z. Csehi και B. Smulders, δικαστές,

γενική εισαγγελέας: T. Ćapeta

γραμματέας: C. Strömholm, διοικητική υπάλληλος,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζητήσεως της 4ης Φεβρουαρίου 2025,

αφού άκουσε τη γενική εισαγγελέα, που ανέπτυξε τις προτάσεις της κατά τη συνεδρίαση της 12ης Ιουνίου 2025,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Με την υπό κρίση αίτηση αναιρέσεως οι WS κ.λπ. ζητούν την αναίρεση της απόφασης του Γενικού Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης της 6ης Σεπτεμβρίου 2023, WS κ.λπ. κατά Frontex (T-600/21, στο εξής: αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, EU:T:2023:492), με την οποία το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε την αγωγή τους με αίτημα την αποκατάσταση της ζημίας που ισχυρίζονται ότι υπέστησαν λόγω του ότι ο Ευρωπαϊκός Οργανισμός Συνοριοφυλακής και Ακτοφυλακής (Frontex) δεν τήρησε τις υποχρεώσεις που υπέχει, πρώτον, από τον κανονισμό (ΕΕ) 2016/1624 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 14ης Σεπτεμβρίου 2016, για την Ευρωπαϊκή Συνοριοφυλακή και Ακτοφυλακή και για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΕ) 2016/399 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου και την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 863/2007 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου και του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 2007/2004 του Συμβουλίου και της απόφασης 2005/267/ΕΚ του Συμβουλίου (ΕΕ 2016, L 251, σ. 1), δεύτερον, από τα βήματα 1 έως 5 της τυποποιημένης επιχειρησιακής διαδικασίας του Frontex για τη διασφάλιση του σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων στο πλαίσιο των κοινών επιχειρήσεων και των πιλοτικών σχεδίων που διεξάγει ο εν λόγω οργανισμός (στο εξής: τυποποιημένη επιχειρησιακή διαδικασία) και, τρίτον, από το άρθρο 4 του κώδικα δεοντολογίας για τις κοινές επιχειρήσεις επιστροφής που συντονίζει ο Frontex (στο εξής: κώδικας δεοντολογίας του Frontex).

I. Το νομικό πλαίσιο

A. Ο κανονισμός 2016/1624

2 Ο κανονισμός 2016/1624 καταργήθηκε με τον κανονισμό (ΕΕ) 2019/1896 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Νοεμβρίου 2019, για την Ευρωπαϊκή Συνοριοφυλακή και Ακτοφυλακή και για την κατάργηση των κανονισμών (ΕΕ) αριθ. 1052/2013 και (ΕΕ) 2016/1624 (ΕΕ 2019, L 295, σ. 1), με ισχύ από 3ης Δεκεμβρίου 2019, εξαιρουμένων των άρθρων 20, 30 και 31 του κανονισμού 2016/1624, τα οποία καταργήθηκαν από

1ης Ιανουαρίου 2021. Εντούτοις, λαμβανομένων υπόψη των ημερομηνιών κατά τις οποίες έλαβαν χώρα τα πραγματικά περιστατικά της υπό κρίση διαφοράς, ο κανονισμός 2016/1624 εξακολουθεί να έχει εφαρμογή επ' αυτής ratione temporis.

3 Ο κανονισμός 2016/1624 περιελάμβανε, μεταξύ άλλων, τις ακόλουθες αιτιολογικές σκέψεις:

«[…]

(6) Η ευρωπαϊκή ολοκληρωμένη διαχείριση των συνόρων θα πρέπει να ασκείται ως κοινή ευθύνη του [Frontex] και των εθνικών αρχών που είναι αρμόδιες για τη διαχείριση των συνόρων, συμπεριλαμβανομένων των σωμάτων ακτοφυλακής, στο βαθμό που εκτελούν επιχειρήσεις επιτήρησης των θαλάσσιων συνόρων και τυχόν άλλα καθήκοντα ελέγχου των συνόρων. Μολονότι τα κράτη μέλη διατηρούν την κύρια ευθύνη για τη διαχείριση των εξωτερικών συνόρων τους προς το συμφέρον των ιδίων και προς το συμφέρον του συνόλου των κρατών μελών, ο [Frontex] θα πρέπει να υποστηρίζει την εφαρμογή των μέτρων της [Ευρωπαϊκής] Ένωσης για τη διαχείριση των εξωτερικών συνόρων με την ενίσχυση, την αξιολόγηση και τον συντονισμό των ενεργειών των κρατών μελών που εφαρμόζουν τα μέτρα αυτά.

[…]

(14) Τα διευρυμένα καθήκοντα και οι αρμοδιότητες του [Frontex] θα πρέπει να εξισορροπούνται από ενισχυμένες διασφαλίσεις των θεμελιωδών δικαιωμάτων και από αυξημένη λογοδοσία.

[…]

(16) Προκειμένου να είναι σε θέση να εκτελεί αποτελεσματικά τα καθήκοντά του, ο [Frontex] βασίζεται στη συνεργασία των κρατών μελών. Από την άποψη αυτή, είναι σημαντικό για τον [Frontex] και τα κράτη μέλη να ενεργούν με καλή πίστη και να ανταλλάσσουν ακριβείς πληροφορίες εγκαίρως. […]

[…]

(32) Στις 15 Οκτωβρίου 2015, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο ζήτησε να διευρυνθεί η εντολή του Frontex όσον αφορά την επιστροφή, ώστε να περιλαμβάνει το δικαίωμα να οργανώνει κοινές επιχειρήσεις επιστροφής με δική του πρωτοβουλία […].

(33) Ο [Frontex] θα πρέπει να επιταχύνει τη βοήθειά του προς τα κράτη μέλη για την επιστροφή των υπηκόων τρίτων χωρών, με την επιφύλαξη της πολιτικής της Ένωσης σε θέματα επιστροφής και σε συμμόρφωση με την οδηγία 2008/115/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου [της 16ης Δεκεμβρίου 2008, σχετικά με τους κοινούς κανόνες και διαδικασίες στα κράτη μέλη για την επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών (ΕΕ 2008, L 348, σ. 98)]. Ειδικότερα, θα πρέπει να συντονίζει και να οργανώνει τις επιχειρήσεις επιστροφής από ένα ή περισσότερα κράτη μέλη και να οργανώνει και να διεξάγει επεμβάσεις επιστροφής για την ενίσχυση του συστήματος επιστροφής των κρατών μελών που ζητούν αυξημένη τεχνική και επιχειρησιακή συνδρομή κατά την εκπλήρωση της υποχρέωσής τους να επιστρέφουν τους υπηκόους τρίτων χωρών σύμφωνα με την εν λόγω οδηγία.

(34) Ο [Frontex] θα πρέπει, με πλήρη σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων, να παρέχει την αναγκαία συνδρομή στα κράτη μέλη για την οργάνωση επιχειρήσεων επιστροφής και επεμβάσεων επιστροφής για τους επιστρέφοντες. Δεν θα πρέπει να υπεισέρχεται στο σκεπτικό των αποφάσεων επιστροφής που εκδίδουν τα κράτη μέλη. […]

[…]

(36) Η πιθανή ύπαρξη συμφωνίας μεταξύ κράτους μέλους και τρίτης χώρας δεν απαλλάσσει τον [Frontex] ή τα κράτη μέλη από τις υποχρεώσεις τους που απορρέουν από το δίκαιο της Ένωσης ή από το διεθνές δίκαιο, ιδίως ως προς την τήρηση της αρχής της μη επαναπροώθησης.

(37) Ο [Frontex] θα πρέπει να δημιουργήσει εφεδρείες παρατηρητών αναγκαστικής επιστροφής, συνοδών αναγκαστικής επιστροφής και ειδικών σε θέματα επιστροφής που θα διατίθενται από τα κράτη μέλη, οι οποίοι θα πρέπει να αναπτύσσονται κατά τη διάρκεια των επιχειρήσεων επιστροφής και θα πρέπει να αποτελούν μέρος των ειδικά στελεχωμένων ευρωπαϊκών ομάδων επέμβασης επιστροφής που αναπτύσσονται στο πλαίσιο επεμβάσεων επιστροφής. Οι εφεδρείες θα πρέπει να περιλαμβάνουν προσωπικό με ειδική εμπειρογνωμοσύνη στην προστασία των παιδιών. Ο [Frontex] θα πρέπει να τους παρέχει την απαραίτητη εκπαίδευση.

[…]

(39) Ειδική πρόβλεψη θα πρέπει να γίνει για το προσωπικό που συμμετέχει σε συναφείς με θέματα επιστροφής δραστηριότητες, ώστε να ορίζονται τα καθήκοντα, οι εξουσίες και οι αρμοδιότητές τους. […]

[…]

(47) Η Ευρωπαϊκή Συνοριοφυλακή και Ακτοφυλακή, η οποία περιλαμβάνει τον [Frontex] και τις εθνικές αρχές των κρατών μελών που είναι αρμόδιες για τη διαχείριση των συνόρων, συμπεριλαμβανομένων των ακτοφυλακών στο βαθμό που εκτελούν καθήκοντα συνοριακών ελέγχων, θα πρέπει να εκπληρώνουν τα καθήκοντά τους με πλήρη σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων, ιδίως του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (“ο Χάρτης”), της Ευρωπαϊκής σύμβασης για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, [η οποία υπογράφηκε στη Ρώμη στις 4 Νοεμβρίου 1950,] του σχετικού διεθνούς δικαίου, συμπεριλαμβανομένης της σύμβασης του ΟΗΕ για τα δικαιώματα του παιδιού[, η οποία εγκρίθηκε από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών στις 20 Νοεμβρίου 1989 (*Recueil des traités des Nations unies*, τόμος 1577, σ. 3) και τέθηκε σε ισχύ στις 2 Σεπτεμβρίου 1990], της σύμβασης για την εξάλειψη όλων των μορφών διακρίσεων κατά των γυναικών[, η οποία εγκρίθηκε από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών στις 18 Δεκεμβρίου 1979 (*Recueil des traités des Nations unies*, τόμος 1249, αριθ. I-20378, σ. 13) και τέθηκε σε ισχύ στις 3 Σεπτεμβρίου 1981], της σύμβασης για το καθεστώς των προσφύγων(, η οποία υπογράφηκε στη Γενεύη στις 28 Ιουλίου 1951 [*Recueil des traités des Nations unies*, τόμος 189, σ. 150, αριθ. 2545 (1954)], τέθηκε σε ισχύ στις 22 Απριλίου 1954 και συμπληρώθηκε με το πρωτόκολλο του καθεστώτος των προσφύγων, το οποίο συνήφθη στη Νέα Υόρκη στις 31 Ιανουαρίου 1967 και τέθηκε σε ισχύ στις 4 Οκτωβρίου 1967) και των υποχρεώσεων που σχετίζονται με την πρόσβαση σε διεθνή προστασία, ειδικότερα της αρχής της μη επαναπροώθησης […].

(48) Λαμβανομένου υπόψη του αυξημένου αριθμού των καθηκόντων του, ο [Frontex] θα πρέπει επίσης να αναπτύσσει περαιτέρω και να εφαρμόζει στρατηγική για την παρακολούθηση και τη διασφάλιση της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Προς τούτο, θα πρέπει να διαθέσει στον υπεύθυνό του επί των θεμελιωδών δικαιωμάτων επαρκείς πόρους και προσωπικό που να αντιστοιχούν στην εντολή και στο μέγεθος του οργανισμού. Ο υπεύθυνος θεμελιωδών δικαιωμάτων θα πρέπει να έχει πρόσβαση σε όλες τις πληροφορίες που είναι απαραίτητες για να εκπληρώσει τα καθήκοντά του. Ο [Frontex] θα πρέπει να χρησιμοποιεί το ρόλο του για να προωθεί ενεργά την εφαρμογή του ενωσιακού κεκτημένου που αφορά τη διαχείριση των εξωτερικών συνόρων, μεταξύ άλλων και ως προς τον σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων και τη διεθνή προστασία.

[…]

(50) Ο παρών κανονισμός θα πρέπει να θεσπίσει έναν μηχανισμό υποβολής καταγγελιών για τον [Frontex], σε συνεργασία με τον υπεύθυνο θεμελιωδών δικαιωμάτων, με σκοπό να διασφαλίζει τον σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων σε όλες τις δραστηριότητες του [Frontex]. Αυτός θα πρέπει να είναι ένας διοικητικός μηχανισμός [σύμφωνα] με τον οποίο ο υπεύθυνος θεμελιωδών δικαιωμάτων θα πρέπει να […] έχει την ευθύνη για τη διεκπεραίωση των καταγγελιών που λαμβάνει ο [Frontex] σύμφωνα με το δικαίωμα στη χρηστή διοίκηση. Ο υπεύθυνος θεμελιωδών δικαιωμάτων θα πρέπει να εξετάζει το παραδεκτό των καταγγελιών, να καταχωρίζει τις καταγγελίες που γίνονται δεκτές, να διαβιβάζει τις καταχωρισμένες καταγγελίες στον εκτελεστικό διευθυντή, να διαβιβάζει τις καταγγελίες που αφορούν τα μέλη των ομάδων στο κράτος μέλος καταγωγής και να καταχωρίζει επακόλουθες ενέργειες από τον [Frontex] ή το εν λόγω κράτος μέλος. Ο μηχανισμός θα πρέπει να είναι αποτελεσματικός και να εξασφαλίζει ότι δίνεται η δέουσα συνέχεια στις καταγγελίες. Ο μηχανισμός υποβολής καταγγελιών δεν θα πρέπει να επηρεάζει την πρόσβαση σε διοικητικά και ένδικα μέσα και να μην αποτελεί απαίτηση για την προσφυγή σε αυτά τα μέσα. […]

[…]»

4 Το άρθρο 2 του κανονισμού 2016/1624 όριζε τα εξής:

«Για τους σκοπούς του παρόντος κανονισμού:

[…]

4) “ομάδες ευρωπαϊκής συνοριοφυλακής και ακτοφυλακής” ομάδες συνοριοφυλάκων και λοιπό σχετικό προσωπικό των συμμετεχόντων κρατών μελών· συμπεριλαμβανομένων των συνοριοφυλάκων και του λοιπού σχετικού προσωπικού που αποσπώνται από τα κράτη μέλη στον [Frontex] ως εθνικοί εμπειρογνώμονες, οι οποίες αναπτύσσονται κατά τη διάρκεια κοινών επιχειρήσεων, επιχειρήσεων ταχείας επέμβασης στα σύνορα, καθώς και στο πλαίσιο των ομάδων στήριξης για τη διαχείριση των μεταναστευτικών ροών·

5) “κράτος μέλος υποδοχής”: το κράτος μέλος στο οποίο πραγματοποιείται ή από το οποίο δρομολογείται κοινή επιχείρηση ή επιχείρηση ταχείας επέμβασης στα σύνορα, επιχείρηση επιστροφής ή επέμβαση επιστροφής ή στο οποίο αναπτύσσεται ομάδα στήριξης για τη διαχείριση των μεταναστευτικών ροών·

6) “κράτος μέλος καταγωγής” το κράτος μέλος του οποίου ένα μέλος των ομάδων ευρωπαϊκής συνοριοφυλακής και ακτοφυλακής είναι συνοριοφύλακας ή μέλος του λοιπού σχετικού προσωπικού·

[…]

8) “μέλος των ομάδων” το μέλος των ομάδων ευρωπαϊκής συνοριοφυλακής και ακτοφυλακής ή των ομάδων του προσωπικού που συμμετέχει στην εκτέλεση καθηκόντων που αφορούν την επιστροφή και συμμετέχει σε επιχειρήσεις επιστροφής ή επεμβάσεις επιστροφής·

[…]

11) “επιστροφή”: η επιστροφή όπως ορίζεται στο άρθρο 3 σημείο 3) της οδηγίας 2008/115/ΕΚ·

12) “απόφαση επιστροφής”: διοικητική ή δικαστική απόφαση ή πράξη με την οποία κηρύσσεται ή αναφέρεται ως παράνομη η παραμονή υπηκόου τρίτης χώρας και του επιβάλλεται ή του κοινοποιείται υποχρέωση επιστροφής, σύμφωνα με την οδηγία 2008/115/ΕΚ·

13) “επαναπατριζόμενος” παράτυπα διαμένων υπήκοος τρίτης χώρας που αποτελεί αντικείμενο απόφασης επιστροφής η οποία έχει εκδοθεί από κράτος μέλος·

14) “επιχείρηση επιστροφής” επιχείρηση η οποία συντονίζεται από τον [Frontex] και περιλαμβάνει τεχνική και επιχειρησιακή ενίσχυση που παρέχεται από ένα ή περισσότερα κράτη μέλη, στο πλαίσιο της οποίας οι επαναπατριζόμενοι από ένα ή περισσότερα κράτη μέλη επιστρέφουν αναγκαστικά ή οικειοθελώς·

15) “επέμβαση επιστροφής” ενέργεια του [Frontex] για την παροχή αυξημένης τεχνικής και επιχειρησιακής συνδρομής η οποία συνίσταται στην ανάπτυξη, στα κράτη μέλη, μελών ευρωπαϊκών ομάδων επέμβασης για επιστροφή, και στην οργάνωση επιχειρήσεων επιστροφής·

[…]».

5 Το άρθρο 3 του κανονισμού 2016/1624, το οποίο έφερε τον τίτλο «Ευρωπαϊκή Συνοριοφυλακή και Ακτοφυλακή», όριζε στην παράγραφο 1 τα εξής:

«Ο [Frontex] και οι εθνικές αρχές των κρατών μελών που είναι αρμόδιες για τη διαχείριση των συνόρων, συμπεριλαμβανομένων των σωμάτων ακτοφυλακής στον βαθμό που εκτελούν καθήκοντα ελέγχου των συνόρων, αποτελούν την Ευρωπαϊκή Συνοριοφυλακή και Ακτοφυλακή.»

6 Το άρθρο 4 του κανονισμού 2016/1624, το οποίο έφερε τον τίτλο «Ευρωπαϊκή ολοκληρωμένη διαχείριση των συνόρων», προέβλεπε τα εξής:

«Η ευρωπαϊκή ολοκληρωμένη διαχείριση των συνόρων περιλαμβάνει τα ακόλουθα στοιχεία:

[…]

η) την επιστροφή υπηκόων τρίτων χωρών για τους οποίους έχει εκδοθεί απόφαση επιστροφής από κράτος μέλος·

[…]».

7 Το άρθρο 5 του κανονισμού 2016/1624, το οποίο έφερε τον τίτλο «Συνευθύνη», όριζε στις παραγράφους 1 και 3 τα εξής:

«1. Η Ευρωπαϊκή Συνοριοφυλακή και Ακτοφυλακή υλοποιεί την ολοκληρωμένη διαχείριση των συνόρων με συνευθύνη του [Frontex] και των εθνικών αρχών που είναι αρμόδιες για τη διαχείριση των συνόρων […].

[…]

3. Ο [Frontex] υποστηρίζει την εφαρμογή των μέτρων της Ένωσης για τη διαχείριση των εξωτερικών συνόρων μέσω της ενίσχυσης, της αξιολόγησης και του συντονισμού των δράσεων των κρατών μελών όσον αφορά την εφαρμογή των μέτρων αυτών, καθώς και σε θέματα επιστροφής.»

8 Κατά το άρθρο 9 του κανονισμού 2016/1624, το οποίο έφερε τον τίτλο «Καθήκον καλόπιστης συνεργασίας»:

«Ο [Frontex] και οι εθνικές αρχές που είναι αρμόδιες για τη διαχείριση των συνόρων και τις επιστροφές, […] υπόκεινται στην υποχρέωση καλόπιστης συνεργασίας, καθώς και στην υποχρέωση να ανταλλάσσουν πληροφορίες.»

9 Το άρθρο 14 του εν λόγω κανονισμού, το οποίο έφερε τον τίτλο «Δράσεις του [Frontex] στα εξωτερικά σύνορα», προέβλεπε τα εξής:

«1. Ένα κράτος μέλος δύναται να ζητήσει τη συνδρομή του [Frontex] κατά την εκπλήρωση των υποχρεώσεών του όσον αφορά τον έλεγχο των εξωτερικών συνόρων. Ο [Frontex] εκτελεί επίσης τα μέτρα που είναι σύμφωνα με το άρθρο 19.

2. Ο [Frontex] διοργανώνει την κατάλληλη τεχνική και επιχειρησιακή συνδρομή προς το κράτος μέλος υποδοχής και, ενεργώντας σε συμφωνία με το οικείο ενωσιακό και διεθνές δίκαιο, συμπεριλαμβανομένης της αρχής της μη επαναπροώθησης, δύναται να λαμβάνει ένα ή περισσότερα από τα ακόλουθα μέτρα:

α) να συντονίζει τις κοινές επιχειρήσεις για ένα ή περισσότερα κράτη μέλη και να αναπτύσσει τις ομάδες ευρωπαϊκής συνοριοφυλακής και ακτοφυλακής·

[…]».

10 Το άρθρο 22 του κανονισμού 2016/1624 όριζε τα ακόλουθα:

«1. Ο [Frontex] μεριμνά για την επιχειρησιακή υλοποίηση όλων των οργανωτικών πτυχών των κοινών επιχειρήσεων, των πιλοτικών έργων ή των ταχειών επεμβάσεων στα σύνορα, περιλαμβανομένης της παρουσίας μελών του προσωπικού του [Frontex].

[…]

3. Ο συντονιστής ενεργεί εξ ονόματος του [Frontex] σχετικά με όλα τα θέματα που αφορούν την αποστολή των ομάδων ευρωπαϊκής συνοριοφυλακής και ακτοφυλακής. Ο ρόλος του συντονιστή είναι να προάγει τη συνεργασία και τον συντονισμό ανάμεσα στα κράτη μέλη υποδοχής και τα συμμετέχοντα κράτη μέλη. Ειδικότερα ο συντονιστής:

[…]

β) ελέγχει την ορθή εφαρμογή του επιχειρησιακού σχεδίου, περιλαμβανομένης της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων και αναφέρει σχετικά στον [Frontex]·

[…]».

11 Το άρθρο 25 του κανονισμού 2016/1624, το οποίο έφερε τον τίτλο «Αναστολή ή τερματισμός των δραστηριοτήτων», προέβλεπε στις παραγράφους 1, 3 και 4 τα εξής:

«1. Ο εκτελεστικός διευθυντής τερματίζει δραστηριότητες του [Frontex], αν έχουν παύσει να συντρέχουν οι προϋποθέσεις για τη διεξαγωγή των εν λόγω δραστηριοτήτων. Ο εκτελεστικός διευθυντής ενημερώνει το ενδιαφερόμενο κράτος μέλος πριν από τον τερματισμό αυτό.

[…]

3. Ο εκτελεστικός διευθυντής δύναται, αφού ενημερώσει το ενδιαφερόμενο κράτος μέλος, να αποσύρει τη χρηματοδότηση μιας δραστηριότητας ή να την αναστείλει ή να την τερματίσει, εάν δεν τηρείται το επιχειρησιακό σχέδιο από το κράτος μέλος υποδοχής.

4. Ο εκτελεστικός διευθυντής, ύστερα από διαβούλευση με τον υπεύθυνο θεμελιωδών δικαιωμάτων και αφού ενημερώσει το ενδιαφερόμενο κράτος μέλος, αποσύρει τη χρηματοδότηση μιας κοινής επιχείρησης ή ταχείας επέμβασης στα σύνορα, ενός πιλοτικού έργου, της ανάπτυξης ομάδων στήριξης για τη διαχείριση των μεταναστευτικών ροών, των επιχειρήσεων και των επεμβάσεων επιστροφής ή των συμφωνιών συνεργασίας ή αναστέλλει ή τερματίζει, εν όλω ή εν μέρει, τις εν λόγω δραστηριότητες, εάν θεωρεί ότι υφίστανται παραβιάσεις θεμελιωδών δικαιωμάτων ή υποχρεώσεων διεθνούς προστασίας που είναι σοβαρής φύσεως ή είναι πιθανό να συνεχιστούν. Ο εκτελεστικός διευθυντής ενημερώνει το διοικητικό συμβούλιο σχετικά με την εν λόγω απόφαση.»

12 Το άρθρο 26 του κανονισμού 2016/1624, το οποίο έφερε τον τίτλο «Αξιολόγηση των δραστηριοτήτων», όριζε τα εξής:

«Ο εκτελεστικός διευθυντής αξιολογεί τα αποτελέσματα των κοινών επιχειρήσεων και των ταχειών επεμβάσεων στα σύνορα, των πιλοτικών σχεδίων, της ανάπτυξης ομάδων στήριξης για τη διαχείριση των μεταναστευτικών ροών και της επιχειρησιακής συνεργασίας με τρίτες χώρες. Διαβιβάζει τις αναλυτικές εκθέσεις αξιολόγησης εντός 60 ημερών από τη λήξη των εν λόγω δραστηριοτήτων στο διοικητικό συμβούλιο, συνοδευόμενες από τις παρατηρήσεις του Υπευθύνου Θεμελιωδών Δικαιωμάτων. Ο εκτελεστικός διευθυντής προβαίνει σε διεξοδική συγκριτική ανάλυση των εν λόγω αποτελεσμάτων ώστε να βελτιωθεί η ποιότητα, η συνοχή και η αποτελεσματικότητα μελλοντικών δραστηριοτήτων και περιλαμβάνει την εν λόγω ανάλυση στην ετήσια έκθεση πεπραγμένων του [Frontex]».

13 Το άρθρο 27 του κανονισμού 2016/1624, το οποίο έφερε τον τίτλο «Επιστροφή», προέβλεπε τα εξής:

«1. Ο [Frontex], σε ό,τι αφορά την επιστροφή και με σεβασμό προς τα θεμελιώδη δικαιώματα και τις γενικές αρχές του δικαίου της Ένωσης, καθώς και σε συμμόρφωση προς το διεθνές δίκαιο, συμπεριλαμβανομένων των υποχρεώσεων σχετικά με την προστασία των προσφύγων και των δικαιωμάτων των παιδιών, οφείλει ειδικότερα:

α) να συντονίζει, σε τεχνικό και επιχειρησιακό επίπεδο, τις δραστηριότητες των κρατών μελών σε θέματα επιστροφής, συμπεριλαμβανομένων των οικειοθελών αναχωρήσεων, για την επίτευξη ενός ολοκληρωμένου συστήματος διαχείρισης των επιστροφών μεταξύ των αρμόδιων αρχών των κρατών μελών, με τη συμμετοχή των αρμόδιων αρχών των τρίτων χωρών και άλλων ενδιαφερόμενων μερών·

β) να παρέχει τεχνική και επιχειρησιακή συνδρομή στα κράτη μέλη που υφίστανται ιδιαίτερες προκλήσεις όσον αφορά στα συστήματα επιστροφής τους·

[…]

2. Η τεχνική και επιχειρησιακή συνδρομή που αναφέρεται στην παράγραφο 1 στοιχείο β) περιλαμβάνει δραστηριότητες για να βοηθηθούν τα κράτη μέλη στη διενέργεια των διαδικασιών επιστροφής από τις αρμόδιες εθνικές αρχές, με την παροχή, ιδίως:

α) υπηρεσιών διερμηνείας·

[…]

γ) συμβουλών για την εφαρμογή και τη διαχείριση των διαδικασιών επιστροφής σε συμμόρφωση με την οδηγία 2008/115/ΕΚ·

δ) συμβουλών και συνδρομής όσον αφορά μέτρα που είναι αναγκαία για να διασφαλιστεί η διαθεσιμότητα των επιστρεφόντων για σκοπούς επιστροφής και να αποτραπεί τυχόν διαφυγή τους, σύμφωνα με την οδηγία 2008/115/ΕΚ και το διεθνές δίκαιο.

[…]»

14 Το άρθρο 28 του κανονισμού 2016/1624, το οποίο έφερε τον τίτλο «Επιχειρήσεις επιστροφής», όριζε τα εξής:

«1. Χωρίς να υπεισέρχεται στο σκεπτικό των αποφάσεων περί επιστροφής και σύμφωνα με την οδηγία 2008/115/ΕΚ, ο [Frontex] παρέχει την αναγκαία συνδρομή και, κατόπιν αιτήματος ενός ή περισσοτέρων συμμετεχόντων κρατών μελών, εξασφαλίζει τον συντονισμό ή την οργάνωση των επιχειρήσεων επιστροφής, μεταξύ άλλων μέσω της ναύλωσης αεροσκαφών για τους σκοπούς των εν λόγω επιχειρήσεων. Ο [Frontex] δύναται, με δική του πρωτοβουλία, να προτείνει στα κράτη μέλη να συντονίζει ή να οργανώνει τις επιχειρήσεις επιστροφής.

2. Τα κράτη μέλη ενημερώνουν τον [Frontex] σε μηνιαία βάση για τον ενδεικτικό προγραμματισμό τους σχετικά με τον αριθμό επιστρεφόντων και για τις τρίτες χώρες επιστροφής, όσον αφορά τις σχετικές εθνικές επιχειρήσεις επιστροφής και για τις ανάγκες τους για συνδρομή ή συντονισμό από τον [Frontex]. Ο [Frontex] καταρτίζει κυλιόμενο επιχειρησιακό

σχέδιο για την παροχή των αναγκαίων επιχειρησιακών ενισχύσεων στα κράτη μέλη που τις έχουν ζητήσει, και μέσω τεχνικού εξοπλισμού. […]

[…]

8. Ο εκτελεστικός διευθυντής αξιολογεί τα αποτελέσματα των επιχειρήσεων επιστροφής. Κάθε έξι μήνες διαβιβάζει αναλυτική έκθεση αξιολόγησης που καλύπτει όλες τις επιχειρήσεις επιστροφής που διεξήχθησαν κατά το προηγούμενο εξάμηνο στο διοικητικό συμβούλιο, μαζί με τις παρατηρήσεις του υπευθύνου θεμελιωδών δικαιωμάτων. Ο εκτελεστικός διευθυντής προβαίνει σε διεξοδική συγκριτική ανάλυση των εν λόγω αποτελεσμάτων ώστε να βελτιωθεί η ποιότητα, η συνοχή και η αποτελεσματικότητα μελλοντικών επιχειρήσεων επιστροφής. Ο εκτελεστικός διευθυντής περιλαμβάνει την ανάλυση αυτή στην ενοποιημένη ετήσια έκθεση πεπραγμένων του [Frontex].

[…]»

15 Το άρθρο 34 του κανονισμού 2016/1624, το οποίο έφερε τον τίτλο «Προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων και στρατηγική για τα θεμελιώδη δικαιώματα», είχε ως εξής:

«1. Η Ευρωπαϊκή Συνοριοφυλακή και Ακτοφυλακή εγγυάται την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων κατά την εκτέλεση των καθηκόντων της δυνάμει του παρόντος κανονισμού σύμφωνα με τη σχετική νομοθεσία της Ένωσης, ιδίως τον Χάρτη, τις σχετικές διατάξεις διεθνούς δικαίου, συμπεριλαμβανομένης της σύμβασης του 1951 σχετικά με το καθεστώς των προσφύγων, το πρωτόκολλο αυτής του 1967, και τις υποχρεώσεις που σχετίζονται με την πρόσβαση στη διεθνή προστασία, ιδίως την αρχή της μη επαναπροώθησης.

Για τον σκοπό αυτό, ο [Frontex] καταρτίζει, αναπτύσσει και εφαρμόζει περαιτέρω μια στρατηγική για τα θεμελιώδη δικαιώματα, συμπεριλαμβανομένου ενός αποτελεσματικού μηχανισμού για την παρακολούθηση του σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων σε όλες τις δραστηριότητες του οργανισμού.

2. Κατά την εκτέλεση των καθηκόντων της, η Ευρωπαϊκή Συνοριοφυλακή και Ακτοφυλακή διασφαλίζει ότι κανείς δεν αποβιβάζεται, υποχρεώνεται να εισέλθει, μεταφέρεται ή παραδίδεται με άλλο τρόπο ή επιστρέφεται στις αρχές μιας χώρας κατά παράβαση της αρχής της μη επαναπροώθησης ή στην οποία υπάρχει κίνδυνος να απελαθεί ή να επαναπροωθηθεί προς άλλη χώρα κατά παράβαση της εν λόγω αρχής.

3. Η Ευρωπαϊκή Συνοριοφυλακή και Ακτοφυλακή, κατά την άσκηση των καθηκόντων της, λαμβάνει υπόψη τις ιδιαίτερες ανάγκες των παιδιών, των ασυνόδευτων ανηλίκων, των ατόμων με αναπηρίες, των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων, των ατόμων που χρήζουν ιατρικής βοήθειας, των ατόμων που χρήζουν διεθνούς προστασίας, των ατόμων που βρίσκονται σε κίνδυνο στη θάλασσα και άλλων ατόμων των οποίων η κατάσταση είναι ιδιαίτερα ευάλωτη.

[…]»

16 Το άρθρο 35 του κανονισμού 2016/1624, το οποίο έφερε τον τίτλο «Κώδικες δεοντολογίας», προέβλεπε τα εξής:

«[…]

2. Ο [Frontex], σε συνεργασία με το συμβουλευτικό φόρουμ, εκπονεί και αναπτύσσει περαιτέρω κώδικα δεοντολογίας για την επιστροφή των επιστρεφόντων, ο οποίος εφαρμόζεται σε όλες τις επιχειρήσεις επιστροφής και επεμβάσεις επιστροφής τις οποίες συντονίζει ή οργανώνει ο [Frontex]. Ο εν λόγω κώδικας δεοντολογίας περιγράφει τις κοινές τυποποιημένες διαδικασίες, με τις οποίες επιδιώκεται να απλουστευθεί η οργάνωση επιχειρήσεων επιστροφής και επεμβάσεων επιστροφής και να διασφαλισθεί ότι οι επιστροφές πραγματοποιούνται με ανθρώπινο τρόπο και σε πλήρη συμμόρφωση με τα θεμελιώδη δικαιώματα, ιδίως δε με την αρχή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, της απαγόρευσης των βασανιστηρίων και της απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας, το δικαίωμα στην ελευθερία και την ασφάλεια και τα δικαιώματα στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και την απαγόρευση διακρίσεων.

3. Ο κώδικας δεοντολογίας [του Frontex] για την επιστροφή αποδίδει ιδιαίτερη βαρύτητα στην υποχρέωση των κρατών μελών που καθορίζεται στο άρθρο 8 παράγραφος 6 της οδηγίας 2008/115/ΕΚ σχετικά με την πρόβλεψη αποτελεσματικού συστήματος παρακολούθησης των αναγκαστικών επιστροφών και στη στρατηγική για τα θεμελιώδη δικαιώματα.»

17 Το άρθρο 42 του κανονισμού 2016/1624, το οποίο έφερε τον τίτλο «Αστική ευθύνη», όριζε στις παραγράφους 1 και 2 τα εξής:

«1. Όταν τα μέλη των ομάδων δραστηριοποιούνται σε κράτος μέλος υποδοχής, αυτό το κράτος μέλος είναι υπεύθυνο για οποιαδήποτε ζημία προκαλέσουν κατά τη διάρκεια των επιχειρήσεών τους, σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία του.

2. Όταν η ζημία αυτή προκαλείται από βαριά αμέλεια ή εκούσια παράβαση καθήκοντος, το κράτος μέλος υποδοχής μπορεί να έλθει σε επαφή με το κράτος μέλος καταγωγής προκειμένου το τελευταίο να επιστρέψει πλήρως στο κράτος μέλος υποδοχής τα τυχόν ποσά που κατέβαλε στα θύματα ή στους δικαιούχους τους.»

18 Το άρθρο 60 του κανονισμού 2016/1624, το οποίο έφερε τον τίτλο «Ευθύνη», προέβλεπε στην παράγραφο 3 τα εξής:

«Σε περίπτωση εξωσυμβατικής ευθύνης, ο [Frontex] υποχρεούται να αποκαθιστά, σύμφωνα με τις γενικές αρχές που είναι κοινές στα δίκαια των κρατών μελών, τις ζημίες που προξενούν οι υπηρεσίες ή το προσωπικό του οργανισμού κατά την άσκηση των καθηκόντων τους.»

19 Κατά το άρθρο 71 του κανονισμού 2016/1624, το οποίο έφερε τον τίτλο «Υπεύθυνος θεμελιωδών δικαιωμάτων»:

«1. Το διοικητικό συμβούλιο ορίζει έναν υπεύθυνο θεμελιωδών δικαιωμάτων. Ο υπεύθυνος θεμελιωδών δικαιωμάτων έχει ως καθήκον να συμβάλλει στη στρατηγική θεμελιωδών δικαιωμάτων του [Frontex], να παρακολουθεί τη συμμόρφωσή της με τα θεμελιώδη δικαιώματα και να προωθεί τον σεβασμό τους. […]

[…]

3. Ο υπεύθυνος θεμελιωδών δικαιωμάτων γνωμοδοτεί για τα επιχειρησιακά σχέδια που καταρτίζονται σύμφωνα με τα άρθρα 16, 17 και 28 και με το άρθρο 33 παράγραφος 4. Έχει πρόσβαση σε όλες τις πληροφορίες που αφορούν τον σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων σε όλες τις δραστηριότητες του [Frontex].»

20 Το άρθρο 72 του κανονισμού 2016/1624, το οποίο έφερε τον τίτλο «Μηχανισμοί υποβολής καταγγελιών», προέβλεπε τα εξής:

«1. Ο [Frontex], σε συνεργασία με τον υπεύθυνο θεμελιωδών δικαιωμάτων, λαμβάνει όλα τα απαραίτητα μέτρα για τη δημιουργία ενός μηχανισμού υποβολής καταγγελιών σύμφωνα με το παρόν άρθρο, με σκοπό την παρακολούθηση και διασφάλιση του σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων σε όλες τις δραστηριότητες του [Frontex].

2. Οποιοδήποτε πρόσωπο το οποίο επηρεάζεται άμεσα από τις ενέργειες του προσωπικού που συμμετέχει σε κοινή επιχείρηση, πιλοτικό σχέδιο, ταχεία επέμβαση στα σύνορα, ανάπτυξη ομάδων στήριξης για τη διαχείριση των μεταναστευτικών ροών, επιχείρηση επιστροφής ή επέμβαση επιστροφής και θεωρεί ότι έχουν παραβιαστεί τα θεμελιώδη δικαιώματά του κατά τη διάρκεια διεξαγωγής των ανωτέρω ενεργειών, ή οποιοδήποτε μέρος που αντιπροσωπεύει το πρόσωπο αυτό, δύναται να υποβάλει έγγραφη καταγγελία στον [Frontex].

[…]

4. Ο υπεύθυνος θεμελιωδών δικαιωμάτων έχει την ευθύνη για τη διεκπεραίωση των καταγγελιών που λαμβάνει ο [Frontex], σύμφωνα με το δικαίωμα στη χρηστή διοίκηση. Για το σκοπό αυτό, ο υπεύθυνος θεμελιωδών δικαιωμάτων εξετάζει το παραδεκτό των καταγγελιών, καταχωρίζει εκείνες που γίνονται δεκτές, διαβιβάζει τις καταχωρισμένες καταγγελίες στον εκτελεστικό διευθυντή, διαβιβάζει καταγγελίες που αφορούν μέλη των ομάδων στο κράτος μέλος καταγωγής, ενημερώνει τη σχετική αρχή ή φορέα με αρμοδιότητα για τα θεμελιώδη δικαιώματα σε κράτος μέλος και καταχωρίζει και εξασφαλίζει τις ενέργειες παρακολούθησης που λαμβάνονται από τον [Frontex] ή το εν λόγω κράτος μέλος.

[…]

10. […]

Ο [Frontex] διασφαλίζει ότι οι πληροφορίες σχετικά με τη δυνατότητα και τη διαδικασία υποβολής καταγγελίας είναι άμεσα διαθέσιμες, ακόμη και στα ευάλωτα πρόσωπα. Το τυποποιημένο έντυπο καταγγελίας καθίσταται διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο του [Frontex] και σε έντυπη μορφή καθ' όλη τη διάρκεια των δραστηριοτήτων του [Frontex] σε γλώσσες που κατανοούν ή μπορεί εύλογα να θεωρηθεί ότι κατανοούν οι υπήκοοι τρίτων χωρών. Οι καταγγελίες εξετάζονται από τον υπεύθυνο θεμελιωδών δικαιωμάτων ακόμα και αν δεν έχουν υποβληθεί μέσω του τυποποιημένου εντύπου καταγγελιών.

[…]»

Β. Η οδηγία 2008/115

21 Το άρθρο 6 της οδηγίας 2008/115, το οποίο φέρει τον τίτλο «Απόφαση επιστροφής», προβλέπει στην παράγραφο 1 τα εξής:

«Τα κράτη μέλη εκδίδουν απόφαση επιστροφής για υπηκόους τρίτης χώρας που διαμένουν παράνομα στο έδαφός τους, με την επιφύλαξη των εξαιρέσεων που προβλέπονται στις παραγράφους 2 έως 5.»

22 Το άρθρο 8 της οδηγίας 2008/115, το οποίο φέρει τον τίτλο «Απομάκρυνση», ορίζει στην παράγραφο 6 τα εξής:

«Τα κράτη μέλη προβλέπουν αποτελεσματικό σύστημα ελέγχου της αναγκαστικής επιστροφής.»

23 Το άρθρο 12 της εν λόγω οδηγίας, το οποίο φέρει τον τίτλο «Μορφή», προβλέπει στην παράγραφο 1 τα εξής:

«Οι αποφάσεις επιστροφής […] εκδίδονται εγγράφως και περιλαμβάνουν τους νομικούς και πραγματικούς λόγους καθώς και πληροφορίες για τα διαθέσιμα ένδικα μέσα.»

Γ. Ο Κανονισμός Διαδικασίας του Γενικού Δικαστηρίου

24 Κατά το άρθρο 76, στοιχείο στ′, του Κανονισμού Διαδικασίας του Γενικού Δικαστηρίου, «[τ]ο δικόγραφο της προσφυγής […] περιέχει […][,] ενδεχομένως, τα αποδεικτικά στοιχεία και τα προτεινόμενα αποδεικτικά μέσα».

25 Το άρθρο 85 του Κανονισμού Διαδικασίας ορίζει τα εξής:

«1. Τα αποδεικτικά στοιχεία προσκομίζονται και τα αποδεικτικά μέσα προτείνονται στο πλαίσιο της πρώτης ανταλλαγής υπομνημάτων.

2. Προς υποστήριξη της επιχειρηματολογίας τους, οι κύριοι διάδικοι μπορούν να προσκομίσουν αποδεικτικά στοιχεία ή να προτείνουν αποδεικτικά μέσα και με τα υπομνήματα απαντήσεως και ανταπαντήσεως, εφόσον δικαιολογήσουν την καθυστέρηση αυτή.

3. Κατ’ εξαίρεση, οι κύριοι διάδικοι μπορούν επίσης να προσκομίσουν αποδεικτικά στοιχεία ή να προτείνουν αποδεικτικά μέσα πριν από την περάτωση της προφορικής διαδικασίας ή πριν από την απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου να αποφανθεί επί της διαφοράς χωρίς διεξαγωγή προφορικής διαδικασίας, εφόσον δικαιολογήσουν την καθυστέρηση αυτή.

4. Χωρίς να προδικάζει την απόφαση που θα λάβει το Γενικό Δικαστήριο επί του παραδεκτού των προσκομιζομένων αποδεικτικών στοιχείων ή της προτάσεως αποδεικτικών μέσων δυνάμει των παραγράφων 2 και 3, ο πρόεδρος παρέχει στους λοιπούς διαδίκους τη δυνατότητα να λάβουν θέση επ’ αυτών.»

II. Το ιστορικό της διαφοράς

26 Το ιστορικό της διαφοράς εκτίθεται στις σκέψεις 2 έως 16 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης και μπορεί να συνοψιστεί ως εξής.

27 Οι αναιρεσείοντες είναι οικογένεια Σύρων υπηκόων οι οποίοι, μαζί με ομάδα προσφύγων, έφθασαν στη νήσο Μήλο (Ελλάδα) στις 9 Οκτωβρίου 2016. Στις 14 Οκτωβρίου 2016 μεταφέρθηκαν σε κέντρο υποδοχής και ταυτοποίησης στην Ελλάδα, όπου εξέφρασαν την επιθυμία τους να υποβάλουν αίτηση διεθνούς προστασίας.

28 Στις 20 Οκτωβρίου 2016, κατόπιν κοινής επιχείρησης επιστροφής την οποία συντόνισε ο Frontex, οι αναιρεσείοντες μεταφέρθηκαν στην Τουρκία, σε κέντρο προσωρινής υποδοχής στο νοτιοανατολικό τμήμα της χώρας.

29 Στις 2 Νοεμβρίου 2016 οι τουρκικές αρχές χορήγησαν στους αναιρεσείοντες έγγραφα προσωρινής προστασίας και προσωρινή άδεια ταξιδιού προκειμένου να μεταβούν στη Sanliurfa (Τουρκία). Οι αναιρεσείοντες διέμειναν προσωρινά στο Saruj (Τουρκία) και στη συνέχεια εγκαταστάθηκαν στο Erbil (Ιράκ).

30 Στις 4 Ιανουαρίου 2017 οι αναιρεσείοντες υπέβαλαν την πρώτη καταγγελία τους ενώπιον του υπευθύνου θεμελιωδών δικαιωμάτων του Frontex, ισχυριζόμενοι ότι είχαν επαναπροωθηθεί από την Ελλάδα στην Τουρκία στο πλαίσιο επιχείρησης επιστροφής την οποία διεξήγαγε ο Frontex. Παράλληλα, άσκησαν προσφυγή κατά της Ελληνικής Δημοκρατίας ενώπιον του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

31 Στις 15 Φεβρουαρίου 2017 η πρώτη ως άνω καταγγελία κρίθηκε παραδεκτή και διαβιβάστηκε στον εκτελεστικό διευθυντή του Frontex και στον Έλληνα Συνήγορο του Πολίτη, ο οποίος τη διαβίβασε στην Ελληνική Αστυνομία, γεγονός για το οποίο οι αναιρεσείοντες ενημερώθηκαν στις 7 Ιουνίου του ίδιου έτους.

32 Στις 17 Ιουλίου 2018 οι αναιρεσείοντες υπέβαλαν δεύτερη καταγγελία ενώπιον του υπευθύνου θεμελιωδών δικαιωμάτων, η οποία αφορούσε την εξέταση της πρώτης καταγγελίας τους και για την οποία τους διαβιβάστηκαν πληροφορίες στις 25 Ιουλίου 2018. Στις 9 Αυγούστου 2018 η δεύτερη καταγγελία κρίθηκε παραδεκτή και ενώθηκε με την πρώτη.

33 Στις 29 Νοεμβρίου 2018 ο υπεύθυνος θεμελιωδών δικαιωμάτων ενημέρωσε τους αναιρεσείοντες ότι ο Frontex εξακολουθούσε να αναμένει τα αποτελέσματα της εσωτερικής έρευνας των ελληνικών αστυνομικών αρχών για την πρώτη καταγγελία. Στις 25 Νοεμβρίου 2019 τους ενημέρωσε ότι οι ελληνικές αστυνομικές αρχές είχαν περατώσει την έρευνά τους και είχαν αποφασίσει να μη διαβιβαστεί η σχετική έκθεση λόγω του εμπιστευτικού χαρακτήρα της. Στις 6 Οκτωβρίου 2020 ο υπεύθυνος θεμελιωδών δικαιωμάτων διαβίβασε στους αναιρεσείοντες το κείμενο της τελικής έκθεσής του και περάτωσε τη διαδικασία εξέτασης των καταγγελιών τους.

34 Με μήνυμα ηλεκτρονικού ταχυδρομείου που απέστειλαν στις 8 Οκτωβρίου 2020 στον υπεύθυνο θεμελιωδών δικαιωμάτων, οι αναιρεσείοντες υποστήριξαν ότι στην τελική έκθεση δεν εξετάστηκε ούτε ο ρόλος του Frontex στην επιχείρηση επιστροφής ούτε η δεύτερη καταγγελία τους. Στις 13 Οκτωβρίου ο υπεύθυνος θεμελιωδών δικαιωμάτων απάντησε ότι ο Frontex είχε τηρήσει τις υποχρεώσεις του όσον αφορά την εξέταση των καταγγελιών τους.

35 Με το δικόγραφο της αιτήσεως αναιρέσεως, οι αναιρεσείοντες –οικογένεια αποτελούμενη από δύο γονείς και τέσσερα τέκνα, κουρδικής εθνότητας– επισήμαναν ότι είχαν εκθέσει ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου ότι το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, στο πλαίσιο προσφυγής ασκηθείσας ενώπιόν του κατά της Ελληνικής Δημοκρατίας, είχε εγκρίνει στις 19 Φεβρουαρίου 2023 δήλωση φιλικού διακανονισμού την οποία είχαν υπογράψει οι διάδικοι. Κατά την επ’ ακροατηρίου συζήτηση ενώπιον του Δικαστηρίου, διευκρίνισαν ότι, σε εκτέλεση της δήλωσης φιλικού διακανονισμού, η Ελληνική Δημοκρατία είχε δεχθεί να καταβάλει σε κάθε αναιρεσείοντα το ποσό των 12 500 ευρώ για την υλική ζημία και την ηθική βλάβη που υπέστη, ήτοι συνολικά το ποσό των 75 000 ευρώ, καθώς και το ποσό των 1 500 ευρώ για δαπάνες και έξοδα.

III. Η προσφυγή ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου και η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση

36 Με δικόγραφο που κατέθεσαν στη Γραμματεία του Γενικού Δικαστηρίου στις 20 Σεπτεμβρίου 2021, οι νυν αναιρεσείοντες άσκησαν αγωγή αποζημίωσης, με αίτημα την αποκατάσταση της υλικής ζημίας και τη χρηματική ικανοποίηση της ηθικής βλάβης τις οποίες ισχυρίζονται ότι υπέστησαν λόγω της φερόμενης ως παράνομης συμπεριφοράς του Frontex πριν, κατά τη διάρκεια, αλλά και μετά την επίμαχη επιχείρηση επιστροφής, αποτιμώντας την υλική ζημία στο ποσό των 96 212,55 ευρώ και την ηθική βλάβη στο ποσό των 40 000 ευρώ, πλέον των τόκων.

37 Όσον αφορά το παραδεκτό ορισμένων εγγράφων που προσκόμισαν οι νυν αναιρεσείοντες, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε στην αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, πρώτον, στις σκέψεις 43 έως 46, ότι τα παραρτήματα C.1, C.3, C.4, C.5 και C.6 του υπομνήματος απαντήσεως ήταν απαράδεκτα λόγω της αδικαιολόγητα εκπρόθεσμης προσκόμισής τους. Δεύτερον, επίσης για τον ίδιο λόγο, στις σκέψεις 49 έως 51 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, το Γενικό Δικαστήριο δεν έκανε δεκτό το έγγραφο Ε.1, το οποίο οι νυν αναιρεσείοντες κατέθεσαν στις 7 Μαρτίου 2023, ήτοι την προπαραμονή της επ' ακροατηρίου συζήτησης.

38 Επί της ουσίας, το Γενικό Δικαστήριο, αφού επισήμανε στη σκέψη 53 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης ότι οι προϋποθέσεις για τη θεμελίωση εξωσυμβατικής ευθύνης της Ένωσης βάσει του άρθρου 340, δεύτερο εδάφιο, ΣΛΕΕ τίθενται σωρευτικά, στη σκέψη 55 της εν λόγω απόφασης έκρινε ότι πρέπει κατ' αρχάς να εξετάσει την προϋπόθεση της ύπαρξης αιτιώδους συνάφειας μεταξύ της προσαπτόμενης στον Frontex συμπεριφοράς και των προβαλλόμενων ζημιών.

39 Συναφώς, στη σκέψη 56 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι η προβαλλόμενη ζημία πρέπει να απορρέει κατά τρόπο αρκούντως άμεσο από την προσαπτόμενη συμπεριφορά, η οποία πρέπει να αποτελεί τη γενεσιουργό αιτία της ζημίας, ενώ δεν υπάρχει υποχρέωση αποκατάστασης κάθε βλαπτικής συνέπειας, έστω και απώτερης, που προκύπτει από την παράνομη κατάσταση.

40 Κατ' αρχάς, στη σκέψη 61 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης έκρινε ότι τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν οι αναιρεσείοντες προκειμένου να μεταβούν στην Ελλάδα δεν ήταν δυνατόν να απορρέουν άμεσα από την προσαπτόμενη στον Frontex συμπεριφορά, δεδομένου ότι πραγματοποιήθηκαν πριν από την επίμαχη επιχείρηση επιστροφής.

41 Εν συνεχεία, στη σκέψη 62 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι τα επιχειρήματα που προβάλλουν οι αναιρεσείοντες σε σχέση με την ύπαρξη αιτιώδους συνάφειας μεταξύ, αφενός, των προσαπτόμενων στον Frontex παραλείψεων όσον αφορά τις υποχρεώσεις του εν λόγω οργανισμού όσον αφορά την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων στο πλαίσιο της επίμαχης επιχείρησης επιστροφής και, αφετέρου, των λοιπών προβαλλόμενων από τους αναιρεσείοντες ζημιών στηριζόταν σε μια εσφαλμένη παραδοχή, ήτοι στο ότι, χωρίς τις εν λόγω παραλείψεις, δεν θα είχε πραγματοποιηθεί η απομάκρυνση των αναιρεσειόντων προς την Τουρκία και θα τους είχε χορηγηθεί διεθνής προστασία στην Ελλάδα με συνέπεια να λάβουν την υλική συνδρομή που δικαιούνταν και ως εκ τούτου να μην υποστούν τις ζημίες αυτές.

42 Συναφώς, στις σκέψεις 64 και 65 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι, σύμφωνα με το άρθρο 27, παράγραφος 1, στοιχεία α′ και β′, και το άρθρο 28, παράγραφος 1, του κανονισμού 2016/1624, το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 2008/115 και το άρθρο 2, στοιχείο στ′, και τα άρθρα 4, 6, 8 και 31 της οδηγίας 2013/32/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Ιουνίου 2013, σχετικά με κοινές διαδικασίες για τη χορήγηση και

ανάκληση του καθεστώτος διεθνούς προστασίας (ΕΕ 2013, L 180, σ. 60), στο πλαίσιο της επίμαχης επιχείρησης επιστροφής, αποκλειστικό καθήκον του Frontex ήταν να παράσχει τεχνική και επιχειρησιακή υποστήριξη στα κράτη μέλη και όχι να ελέγξει το βάσιμο των αποφάσεων περί επιστροφής των προσώπων που περιλαμβάνονταν στην επιχείρηση, δεδομένου ότι οι εν λόγω αποφάσεις επιστροφής καθώς και οι αποφάσεις που αφορούν τη χορήγηση διεθνούς προστασίας λαμβάνονται κατόπιν εκτίμησης η οποία εμπίπτει στην αποκλειστική αρμοδιότητα των κρατών μελών.

43 Ως εκ τούτου, στη σκέψη 66 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι δεν έχει αποδειχθεί άμεση αιτιώδης συνάφεια ούτε όσον αφορά την υλική ζημία που συνδέεται με τις δαπάνες στις οποίες υποβλήθηκαν οι αναιρεσείοντες στην Τουρκία και στο Ιράκ ούτε όσον αφορά την ηθική βλάβη η οποία συνίστατο, μεταξύ άλλων, σε ένα αίσθημα αγωνίας που συνδέεται με την πτήση επιστροφής στην Τουρκία, για την οποία, όπως εξάλλου έκρινε το Γενικό Δικαστήριο, αποκλειστικά υπεύθυνο ήταν κατ' αρχήν το κράτος μέλος υποδοχής, βάσει του άρθρου 42, παράγραφοι 1 και 2, του κανονισμού 2016/1624.

44 Επιπλέον, στις σκέψεις 67 έως 69 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, το Γενικό Δικαστήριο, εκτιμώντας ότι η προβαλλόμενη ζημία πρέπει να απορρέει ευθέως από την προβαλλόμενη παρανομία και όχι από τον τρόπο με τον οποίο οι αναιρεσείοντες επέλεξαν να αντιδράσουν στη φερόμενη ως παράνομη πράξη, έκρινε ότι η υλική ζημία και η ηθική βλάβη που ισχυρίζονται ότι υπέστησαν οι αναιρεσείοντες, οι οποίες αφορούν τη μίσθωση και την επίπλωση οικίας στο Saruj, τα έξοδα μετάβασης στο Ιράκ, τις διάφορες δαπάνες στις οποίες υποβλήθηκαν όταν πλέον εγκαταστάθηκαν στη χώρα αυτή καθώς και το αίσθημα φόβου και κακουχίας που τους προξένησαν οι δυσχέρειες του ταξιδιού προς το Ιράκ, απέρρεαν από δικές τους επιλογές.

45 Συναφώς, στη σκέψη 68 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε κατ' ουσίαν, αφενός, ότι από τη δικογραφία προέκυπτε ότι η εγκατάσταση των αναιρεσειόντων στο Saruj ήταν απόρροια της επιλογής τους να μη συμμορφωθούν προς τις οδηγίες που διαλαμβάνονταν στην προσωρινή άδεια ταξιδιού που τους είχε χορηγηθεί από τις τουρκικές αρχές και, αφετέρου, ότι από τα δικόγραφα των αναιρεσειόντων προέκυπτε ότι η διαφυγή τους στο Ιράκ οφειλόταν στον φόβο επιστροφή τους στη Συρία από τις τουρκικές αρχές λόγω του ότι δεν είχαν τηρήσει τις ως άνω οδηγίες.

46 Τέλος, στη σκέψη 70 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι, όταν δεν είναι υποχρεωτική η εκπροσώπηση από δικηγόρο ή σύμβουλο στο πλαίσιο της διαδικασίας που προηγείται της άσκησης του ενδίκου βοηθήματος, δεν υφίσταται αιτιώδης συνάφεια μεταξύ των εξόδων μιας τέτοιας εκπροσώπησης και της ενδεχομένως επιλήψιμης συμπεριφοράς του οικείου θεσμικού οργάνου ή οργανισμού. Υπό τις συνθήκες αυτές, έκρινε ότι η προβαλλόμενη υλική ζημία που συνίστατο στα έξοδα νομικής υποστήριξης των αναιρεσειόντων στο πλαίσιο των καταγγελιών που είχαν υποβάλει ενώπιον του Frontex δεν μπορούσε να αποδοθεί ευθέως στον οργανισμό αυτόν.

47 Εν κατακλείδι, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι οι νυν αναιρεσείοντες δεν είχαν αποδείξει αρκούντως άμεση αιτιώδη συνάφεια μεταξύ των πραγματικών περιστατικών που προσάπτουν στον Frontex και της υλικής ζημίας και ηθικής βλάβης που προβάλλουν και, ως εκ τούτου, απέρριψε την αγωγή αποζημίωσης στο σύνολό της.

IV. Τα αιτήματα των διαδίκων στο πλαίσιο της αναιρετικής διαδικασίας

48 Με την αίτηση αναιρέσεως, οι αναιρεσείοντες ζητούν από το Δικαστήριο:

– να αναιρέσει την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση και να αναπέμψει την υπόθεση ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου,

– επικουρικώς, να κρίνει βάσιμους τους λόγους της αγωγής αποζημίωσης που άσκησαν πρωτοδίκως,

– να καταδικάσει τον Frontex στα δικαστικά έξοδα της πρωτόδικης και της αναιρετικής διαδικασίας, πλέον των τόκων.

49 Ο Frontex ζητεί από το Δικαστήριο:

– να απορρίψει την αίτηση αναιρέσεως και

– να καταδικάσει τους αναιρεσείοντες στα δικαστικά έξοδα της πρωτόδικης και της αναιρετικής διαδικασίας.

V. Επί της αιτήσεως αναιρέσεως

50 Προς στήριξη της υπό κρίση αιτήσεως αναιρέσεως, οι αναιρεσείοντες προβάλλουν τέσσερις λόγους.

51 Με τον πρώτο λόγο αναιρέσεως, ο οποίος αφορά κατά βάση τις σκέψεις 62 έως 66 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, προβάλλεται, κατ' ουσίαν, ότι το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε νομικά σφάλματα διαπιστώνοντας ότι δεν υπήρχε αιτιώδης συνάφεια μεταξύ της προσαπτόμενης στον Frontex συμπεριφοράς και της υλικής ζημίας και ηθικής βλάβης τις οποίες οι αναιρεσείοντες ισχυρίζονται ότι υπέστησαν εξαιτίας του γεγονότος ότι συμπεριλήφθηκαν στην επίμαχη επιχείρηση επιστροφής. Ο πρώτος λόγος αναιρέσεως αποτελείται, κατ' ουσίαν, από τρία σκέλη.

52 Με τον δεύτερο λόγο αναιρέσεως, ο οποίος αφορά επίσης τις σκέψεις 62 έως 66 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, προβάλλεται, κατ' ουσίαν, ότι το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε νομικά σφάλματα διαπιστώνοντας ότι δεν υπήρχε αιτιώδης συνάφεια μεταξύ της συμπεριφοράς του Frontex και της ηθικής βλάβης την οποία ισχυρίζονται ότι υπέστησαν οι αναιρεσείοντες εξαιτίας της προσβολής θεμελιωδών δικαιωμάτων τους κατά την πτήση επιστροφής στην Τουρκία. Ο λόγος αυτός αποτελείται, κατ' ουσίαν, από δύο σκέλη.

53 Με τον τρίτο λόγο αναιρέσεως, ο οποίος περιλαμβάνει δύο σκέλη τα οποία αφορούν τις σκέψεις 67 έως 71 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, προβάλλεται ότι το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε νομικά σφάλματα κρίνοντας ότι η αιτιώδης συνάφεια που απαιτείται να υπάρχει μεταξύ των πράξεων και παραλείψεων που προσάπτονται στον Frontex και ορισμένων ζημιών τις οποίες ισχυρίζονται ότι υπέστησαν οι αναιρεσείοντες είχε διακοπεί εξαιτίας επιλογών των ίδιων των αναιρεσειόντων.

54 Τέλος, με τον τέταρτο λόγο αναιρέσεως, ο οποίος αφορά τις σκέψεις 44 έως 46 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, προβάλλεται ότι το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε νομικά σφάλματα κρίνοντας ότι διάφορα έγγραφα τα οποία είχαν καταθέσει οι αναιρεσείοντες προς στήριξη της αγωγής αποζημίωσής τους ήταν απαράδεκτα.

A. Επί του δεύτερου και του τρίτου σκέλους του πρώτου λόγου αναιρέσεως

1. Επιχειρήματα των διαδίκων

55 Με το δεύτερο και το τρίτο σκέλος του πρώτου λόγου αναιρέσεως, τα οποία πρέπει να εξεταστούν κατ' αρχάς και από κοινού, οι αναιρεσείοντες υποστηρίζουν, κατ' ουσίαν, ότι το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε νομικό σφάλμα καθόσον, πριν εξετάσει την ύπαρξη αιτιώδους συνάφειας, δεν απεφάνθη επί των οκτώ λόγων τους οποίους επικαλέστηκαν οι νυν αναιρεσείοντες προκειμένου να αποδείξουν παρατυπίες εκ μέρους του Frontex, και ειδικότερα δεν απεφάνθη επί του όγδοου λόγου, ο οποίος αφορούσε την εξέταση των καταγγελιών τους από τον εν λόγω οργανισμό. Οι αναιρεσείοντες υποστηρίζουν ότι η παράλειψη αυτή επηρέασε το διατακτικό της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, διότι αν το Γενικό Δικαστήριο είχε εξετάσει τους ως άνω λόγους αναιρέσεως, θα είχε κατ' ανάγκην εκτιμήσει τις προβαλλόμενες με τους λόγους αυτούς πράξεις και παραλείψεις του Frontex και θα είχε διαπιστώσει ότι πληρούνταν οι προϋποθέσεις θεμελίωσης της εξωσυμβατικής ευθύνης του.

56 Ο Frontex ισχυρίζεται ότι ο πρώτος λόγος αναιρέσεως είναι απαράδεκτος στο σύνολό του, διότι οι αναιρεσείοντες δεν προσδιορίζουν με επαρκή ακρίβεια τα σημεία του σκεπτικού της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης κατά των οποίων βάλει. Επιπλέον, κατά τον Frontex, το δεύτερο και το τρίτο σκέλος του πρώτου λόγου αναιρέσεως είναι αλυσιτελή και, εν πάση περιπτώσει, αβάσιμα, δεδομένου ότι, σε περίπτωση που το Γενικό Δικαστήριο διαπιστώσει ότι δεν πληρούται μία από τις τρεις προϋποθέσεις για τη θεμελίωση της εξωσυμβατικής ευθύνης της Ένωσης, δεν υποχρεούται να προβεί σε εκτίμηση των άλλων δύο προϋποθέσεων.

2. Εκτίμηση του Δικαστηρίου

57 Όσον αφορά, πρώτον, το προβαλλόμενο από τον Frontex απαράδεκτο του πρώτου λόγου αναιρέσεως, λόγω το ότι οι αναιρεσείοντες δεν προσδιόρισαν με επαρκή ακρίβεια τα σημεία του σκεπτικού της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης κατά των οποίων βάλλουν τα διάφορα σκέλη του, από το άρθρο 256, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΛΕΕ, από το άρθρο 58, πρώτο εδάφιο, του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και από το άρθρο 168, παράγραφος 1, στοιχείο δ', και το άρθρο 169, παράγραφος 2, του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου προκύπτει ότι η αίτηση αναιρέσεως πρέπει να προσδιορίζει με ακρίβεια τα επικρινόμενα σημεία του σκεπτικού της απόφασης της οποίας ζητείται η αναίρεση και να παραθέτει επακριβώς τα νομικά επιχειρήματα που στηρίζουν κατά τρόπο συγκεκριμένο το αίτημα αυτό, επί ποινή απαραδέκτου της αιτήσεως αναιρέσεως ή του οικείου λόγου αναιρέσεως (βλ. διάταξη της 26ης Απριλίου 1993, Kupka-Floridi κατά ΟΚΕ, C-244/92 P, EU:C:1993:152, σκέψεις 8 και 9, καθώς και αποφάσεις της 3ης Σεπτεμβρίου 2015, Inuit Tapiriit Kanatami κ.λπ. κατά Επιτροπής, C-398/13 P, EU:C:2015:535, σκέψη 53 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία, και της 15ης Ιουλίου 2021, Deutsche Lufthansa κατά Επιτροπής, C-453/19 P, EU:C:2021:608, σκέψη 95).

58 Εν προκειμένω, αρκεί η διαπίστωση ότι η επιχειρηματολογία που ανέπτυξαν οι αναιρεσείοντες στο πλαίσιο του δεύτερου και του τρίτου σκέλους του πρώτου λόγου αναιρέσεως είναι, στο σύνολό της, αρκούντως σαφής ώστε να μπορούν να προσδιοριστούν με την απαιτούμενη ακρίβεια τα επικρινόμενα στοιχεία της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης και τα νομικά επιχειρήματα που προβάλλονται προς στήριξη των επικρίσεων και, κατά συνέπεια, παρέχει στο Δικαστήριο τη δυνατότητα να ασκήσει τον έλεγχο νομιμότητας.

59 Όσον αφορά, δεύτερον, την επί της ουσίας εξέταση του δεύτερου και του τρίτου σκέλους του πρώτου λόγου αναιρέσεως, υπενθυμίζεται προκαταρκτικώς ότι το άρθρο 60, παράγραφος 3, του κανονισμού 2016/1624 προβλέπει –όπως και το άρθρο 340, δεύτερο εδάφιο, ΣΛΕΕ, το οποίο εξειδικεύει– ότι, όσον αφορά την εξωσυμβατική ευθύνη, ο Frontex αποκαθιστά, σύμφωνα με τις γενικές αρχές του δικαίου που είναι κοινές στα δίκαια των κρατών μελών, τις ζημίες που προξενούν οι υπηρεσίες ή το προσωπικό του κατά την άσκηση των καθηκόντων τους. Κατά συνέπεια, η νομολογία του Δικαστηρίου σχετικά με την ως άνω διάταξη της Συνθήκης ΛΕΕ είναι κρίσιμη εν προκειμένω.

60 Κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, η θεμελίωση της εξωσυμβατικής ευθύνης της Ένωσης βάσει του άρθρου 340, δεύτερο εδάφιο, ΣΛΕΕ εξαρτάται από τη συνδρομή ενός συνόλου προϋποθέσεων, συγκεκριμένα δε την ύπαρξη κατάφωρης παραβάσεως κανόνα δικαίου ο οποίος αποσκοπεί στην απονομή δικαιωμάτων στους ιδιώτες, το υποστατό της ζημίας και την ύπαρξη άμεσης αιτιώδους συνάφειας μεταξύ της παραβάσεως της υποχρεώσεως που υπέχει το όργανο που εξέδωσε την πράξη και της ζημίας που υπέστησαν οι ζημιωθέντες (βλ. αποφάσεις της 5ης Μαρτίου 1996, Brasserie du pêcheur και Factortame, C-46/93 και C-48/93, EU:C:1996:79, σκέψη 51, και της 5ης Μαρτίου 2024, Kočner κατά Ευρωπόλ, C-755/21 P, EU:C:2024:202, σκέψη 117 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

61 Από την ως άνω νομολογία προκύπτει επίσης ότι, εφόσον δεν πληρούται μία εξ αυτών των προϋποθέσεων, η αγωγή πρέπει να απορριφθεί στο σύνολό της χωρίς να απαιτείται να εξεταστούν οι λοιπές προϋποθέσεις της εξωσυμβατικής ευθύνης της Ένωσης και ότι ο δικαστής της Ένωσης δεν υποχρεούται να εξετάζει τις προϋποθέσεις αυτές με καθορισμένη σειρά (απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2023, United Parcel Service κατά Επιτροπής, C-297/22 P, EU:C:2023:1027, σκέψη 61 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

62 Κατά συνέπεια, κατ’ αρχήν, το Γενικό Δικαστήριο δεν έσφαλε, αφενός, ως προς την κρίση του να εξετάσει κατ’ αρχάς την προϋπόθεση περί ύπαρξης αιτιώδους συνάφειας, χωρίς να εξετάσει προηγουμένως τους οκτώ λόγους τους οποίους προέβαλαν οι νυν αναιρεσείοντες προκειμένου να αποδείξουν παρατυπίες εκ μέρους του Frontex. Αφετέρου, δεδομένου ότι το Γενικό Δικαστήριο, κατόπιν της εξέτασης που διενήργησε, διαπίστωσε ότι δεν πληρούνταν η ως άνω προϋπόθεση, δεν ήταν υποχρεωμένο να εξετάσει επιπλέον και τις άλλες δύο προϋποθέσεις για τη θεμελίωση της εξωσυμβατικής ευθύνης του Frontex, ιδίως την προϋπόθεση σχετικά με τη φερόμενη ως παράνομη συμπεριφορά του, την οποία αφορούσαν οι οκτώ λόγοι, των οποίων τη μη εξέταση προσάπτουν οι αναιρεσείοντες στο Γενικό Δικαστήριο.

63 Επομένως, το δεύτερο και το τρίτο σκέλος του πρώτου λόγου αναιρέσεως είναι αβάσιμα.

Β. Επί του πρώτου σκέλους του πρώτου λόγου αναιρέσεως και του πρώτου σκέλους του δευτέρου λόγου αναιρέσεως

64 Με το πρώτο σκέλος του πρώτου λόγου αναιρέσεως προβάλλεται, κατ' ουσίαν, παράβαση, αφενός, του άρθρου 14, παράγραφος 2, του άρθρου 27, παράγραφος 1, του άρθρου 28, παράγραφος 1, και του άρθρου 34, παράγραφοι 1 έως 3, του κανονισμού 2016/1624 και, αφετέρου, του άρθρου 5, παράγραφος 1, του ίδιου κανονισμού κατά τη διαπίστωση εκ μέρους του Γενικού Δικαστηρίου ανυπαρξίας αιτιώδους συνάφειας μεταξύ της προσαπτόμενης στον Frontex συμπεριφοράς και της υλικής ζημίας και ηθικής βλάβης που ισχυρίζονται ότι υπέστησαν οι αναιρεσείοντες εξαιτίας του ότι συμπεριλήφθηκαν στην επίμαχη επιχείρηση επιστροφής, πράξη η οποία κατά τους ισχυρισμούς τους ήταν παράτυπη, καθόσον δεν είχαν εκδοθεί γι' αυτούς αποφάσεις επιστροφής.

65 Το πρώτο σκέλος του δευτέρου λόγου αναιρέσεως στηρίζεται σε παράβαση των ίδιων διατάξεων με αυτές που μνημονεύονται στο πρώτο σκέλος του πρώτου λόγου αναιρέσεως στην οποία υπέπεσε το Γενικό Δικαστήριο κατά τη διαπίστωση περί ανυπαρξίας αιτιώδους συνάφειας μεταξύ της προσαπτόμενης στον Frontex συμπεριφοράς και της ζημίας την οποία οι αναιρεσείοντες ισχυρίζονται ότι υπέστησαν εξαιτίας της προσβολής θεμελιωδών δικαιωμάτων τους κατά την πτήση επιστροφής στην Τουρκία στο πλαίσιο της επίμαχης επιχειρήσεως επιστροφής. Επιπλέον, στο πρώτο σκέλος του δευτέρου λόγου αναιρέσεως επαναλαμβάνονται οι επικρίσεις που διατυπώθηκαν στο πλαίσιο του πρώτου σκέλους του πρώτου λόγου αναιρέσεως.

66 Το πρώτο σκέλος του πρώτου λόγου αναιρέσεως και το πρώτο σκέλος του δευτέρου λόγου αναιρέσεως πρέπει να εξεταστούν από κοινού, δεδομένου ότι αφορούν, κατ' ουσίαν, παράβαση των ίδιων διατάξεων και βάλλουν κατά της ίδιας εκτίμησης του Γενικού Δικαστηρίου, ήτοι κατά της εκτίμησης που διαλαμβάνεται στις σκέψεις 62 έως 66 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης.

1. Επιχειρήματα των διαδίκων

67 Το πρώτο σκέλος του πρώτου λόγου αναιρέσεως, στο πλαίσιο του οποίου οι αναιρεσείοντες προβάλλουν ότι η απομάκρυνσή τους προς την Τουρκία ήταν παράνομη λόγω του ότι, κατά τους ισχυρισμούς τους, οι ελληνικές αρχές δεν είχαν εκδώσει εις βάρος τους απόφαση επιστροφής, περιλαμβάνει δύο αιτιάσεις.

68 Με την πρώτη αιτίαση, οι αναιρεσείοντες προσάπτουν, κατ' ουσίαν, στο Γενικό Δικαστήριο ότι έκρινε εμμέσως ότι ο Frontex δεν είχε την υποχρέωση να εξακριβώσει την ύπαρξη απόφασης επιστροφής.

69 Υποστηρίζουν ότι από το άρθρο 2, σημεία 13 και 14, του κανονισμού 2016/1624 προκύπτει, αφενός, ότι οι εθνικές αρχές υποχρεούνται να εκδώσουν έγγραφη απόφαση επιστροφής ως προϋπόθεση για τη νόμιμη απομάκρυνση υπηκόου τρίτης χώρας από το έδαφός τους στο πλαίσιο επιχείρησης επιστροφής και, αφετέρου, από το άρθρο 14, παράγραφος 2, το άρθρο 27, παράγραφος 1, και το άρθρο 34, παράγραφοι 1 έως 3, του ίδιου κανονισμού προκύπτει ότι ο Frontex πρέπει να διασφαλίζει ότι στις επιχειρήσεις επιστροφής που συντονίζει δεν περιλαμβάνονται πρόσωπα εις βάρος των οποίων δεν έχει εκδοθεί τέτοια απόφαση.

70 Κατά συνέπεια, κακώς το Γενικό Δικαστήριο στηρίχθηκε στο γεγονός ότι απαγορεύεται στον Frontex να υπεισέρχεται στο σκεπτικό των αποφάσεων επιστροφής, απαγόρευση η οποία προβλέπεται στο άρθρο 28, παράγραφος 1, του κανονισμού 2016/1624, προκειμένου να τον απαλλάξει από κάθε σχετική υποχρέωση.

71 Με τη δεύτερη αιτίαση, οι αναιρεσείοντες υποστηρίζουν, κατ' ουσίαν, ότι το Γενικό Δικαστήριο παρέβη το άρθρο 5, παράγραφος 1, του κανονισμού 2016/1624, το οποίο καθιερώνει αλληλέγγυα και εις ολόκληρον ευθύνη του Frontex και του οικείου κράτους μέλους για τις ζημίες που υπέστησαν πρόσωπα τα οποία είχαν συμπεριληφθεί σε κοινή επιχείρηση επιστροφής εξαιτίας της προσβολής θεμελιωδών δικαιωμάτων τους στο πλαίσιο της εν λόγω επιχείρησης.

72 Τέλος, με το πρώτο σκέλος του δευτέρου λόγου αναιρέσεως, οι αναιρεσείοντες υποστηρίζουν κατ' ουσίαν ότι το Γενικό Δικαστήριο, αν είχε λάβει υπόψη την υποχρέωση του Frontex να εξακριβώσει την ύπαρξη απόφασης επιστροφής εις βάρος τους, θα διαπίστωνε ότι υφίσταται αιτιώδης συνάφεια μεταξύ της προσαπτόμενης στον Frontex συμπεριφοράς και της παράνομης μεταχείρισης την οποία ισχυρίζονται ότι υπέστησαν κατά τη διάρκεια της πτήσης επιστροφής, δεδομένου ότι ο Frontex, εάν τηρούσε την υποχρέωση αυτή θα απέτρεπε την παράνομη απομάκρυνσή τους. Πέραν τούτου, επαναλαμβάνουν την επιχειρηματολογία τους όσον αφορά την ύπαρξη αλληλέγγυας και εις ολόκληρον ευθύνης.

73 Ο Frontex υποστηρίζει ότι το πρώτο σκέλος του πρώτου λόγου αναιρέσεως και το πρώτο σκέλος του δευτέρου λόγου αναιρέσεως είναι απαράδεκτα. Ειδικότερα, πρώτον, υποστηρίζει ότι βασίζονται στην αμφισβήτηση της διαπίστωσης του Γενικού Δικαστηρίου περί ύπαρξης απόφασης επιστροφής. Δεύτερον, ισχυρίζεται ότι η αιτίαση σχετικά με την ύπαρξη αλληλέγγυας και εις ολόκληρον ευθύνης του Frontex και της Ελληνικής Δημοκρατίας την οποία αφορούν τα δύο αυτά σκέλη προβάλλεται για πρώτη φορά, δεδομένου ότι ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου δεν είχε γίνει επίκληση τέτοιας ευθύνης. Τρίτον, οι αναιρεσείοντες δεν προσδιορίζουν με επαρκή ακρίβεια τα σημεία του σκεπτικού της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης κατά των οποίων βάλλουν τα εν λόγω σκέλη.

74 Επικουρικώς, ο Frontex αμφισβητεί το βάσιμο των ως άνω σκελών.

75 Πέραν του ότι, αντιθέτως προς όσα ισχυρίζονται οι αναιρεσείοντες, υποστηρίζει ότι το Γενικό Δικαστήριο ορθώς έκρινε ότι η αγωγή τους βάλλει κατά των αποφάσεων των ελληνικών αρχών με τις οποίες δεν τους χορηγήθηκε διεθνής προστασία και διατάχθηκε η επιστροφή τους, ο Frontex θεωρεί, κατ' αρχάς, ότι οι αναιρεσείοντες στηρίζονται σε εσφαλμένη ερμηνεία των διατάξεων του κανονισμού 2016/1624 που επικαλούνται, η οποία αντίκειται στις αρχές της καλόπιστης συνεργασίας και της δοτής αρμοδιότητας, όπως κατοχυρώνονται, αντιστοίχως, στο άρθρο 4, παράγραφος 3, και στο άρθρο 5, παράγραφοι 1 και 2, ΣΕΕ.

76 Συγκεκριμένα, αφενός, η αρχή της καλόπιστης συνεργασίας συνεπάγεται ότι ο Frontex πρέπει να είναι σε θέση να θεωρεί δεδομένη την ακρίβεια των εγγράφων που του παρέχουν οι ελληνικές αρχές, εν προκειμένω καταλόγου των προσώπων τα οποία αφορούσε η επίμαχη επιχείρηση επιστροφής, παραδοχή η οποία συνεπάγεται τεκμήριο νομιμότητας από το οποίο απορρέει η υποχρέωση αναγνώρισης της νομικής ισχύος των εγγράφων. Ο Frontex μπορεί να αμφισβητήσει το τεκμήριο αυτό μόνο σε περιπτώσεις κατά τις οποίες τελεί σε γνώση αρκούντως αντικειμενικών και σαφώς προσδιορισμένων πραγματικών περιστάσεων οι οποίες υποδηλώνουν το ενδεχόμενο τα έγγραφα που προσκομίζουν οι εθνικές αρχές να ενέχουν σφάλμα, στοιχείο το οποίο γεννά υποχρέωση εξακρίβωσης. Πλην όμως, οι αναιρεσείοντες δεν υποστήριξαν ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου ότι συνέτρεχαν εν προκειμένω τέτοιες πραγματικές περιστάσεις.

77 Αφετέρου, ο Frontex υποστηρίζει, κατ' ουσίαν, ότι η αρχή της δοτής αρμοδιότητας του επιβάλλει την υποχρέωση να αναγνωρίζει την αποκλειστική αρμοδιότητα των κρατών μελών όσον αφορά την ενδεχόμενη χορήγηση διεθνούς προστασίας και την έκδοση αποφάσεων επιστροφής.

78 Εν συνεχεία, ο Frontex υποστηρίζει ότι οι διατάξεις του Χάρτη δεν μπορούν να του απονείμουν αρμοδιότητα την οποία δεν διαθέτει δυνάμει άλλων διατάξεων του δικαίου της Ένωσης.

79 Τέλος, όσον αφορά την επίκληση αλληλέγγυας και εις ολόκληρον ευθύνης όσον αφορά την αποζημίωση, ο Frontex θεωρεί, αφενός, ότι η ύπαρξη τέτοιας ευθύνης δεν απαλλάσσει τους αναιρεσείοντες από την υποχρέωση να αποδείξουν, μεταξύ άλλων, την ύπαρξη άμεσης αιτιώδους συνάφειας, στοιχείο το οποίο δεν κατάφεραν να αποδείξουν. Αφετέρου, η ύπαρξη αλληλέγγυας και εις ολόκληρον ευθύνης του Frontex προϋποθέτει ευθύνη των ελληνικών αρχών βάσει του ελληνικού δικαίου, όπερ συνεπάγεται ότι το Γενικό Δικαστήριο καλείται να προβεί σε εκτίμηση βάσει του εθνικού δικαίου, η οποία δεν εμπίπτει στην αρμοδιότητά του. Ως εκ τούτου, το γεγονός ότι το Γενικό Δικαστήριο δεν προέβη σε τέτοια εκτίμηση δεν μπορεί να συνιστά παραβίαση του δικαίου της Ένωσης.

2. Εκτίμηση του Δικαστηρίου

α) Επί του παραδεκτού της πρώτης και της δεύτερης αιτίασης του πρώτου σκέλους του πρώτου λόγου αναιρέσεως και του πρώτου σκέλους του δευτέρου λόγου αναιρέσεως

80 Πρώτον, ο Frontex προβάλλει ένσταση απαραδέκτου του πρώτου σκέλους του πρώτου λόγου αναιρέσεως, στο σύνολό του, και του πρώτου σκέλους του δευτέρου λόγου αναιρέσεως, για τον λόγο ότι με τα σκέλη αυτά οι αναιρεσείοντες αμφισβητούν μια πραγματική διαπίστωση του Γενικού Δικαστηρίου, ήτοι την ύπαρξη απόφασης επιστροφής, εκδοθείσας εις βάρος τους από τις ελληνικές αρχές.

81 Συναφώς, αρκεί η επισήμανση ότι το ως άνω επιχείρημα στηρίζεται σε εσφαλμένη ερμηνεία της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης. Συγκεκριμένα, στην αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, κατά την εκτίμηση της εξωσυμβατικής ευθύνης του Frontex, το Γενικό Δικαστήριο εξέτασε απλώς και μόνον την προϋπόθεση της ύπαρξης αιτιώδους συνάφειας μεταξύ της προσαπτόμενης συμπεριφοράς και της προβαλλόμενης ζημίας, χωρίς να αποφανθεί επί του ζητήματος αν υπήρχε απόφαση επιστροφής εις βάρος των αναιρεσειόντων.

82 Δεύτερον, όσον αφορά τη δεύτερη αιτίαση του πρώτου σκέλους του πρώτου λόγου αναιρέσεως, η οποία εξάλλου επαναλαμβάνεται, μεταξύ άλλων, στο πλαίσιο του πρώτου σκέλους του δευτέρου λόγου αναιρέσεως και αφορά την ύπαρξη αλληλέγγυας και εις ολόκληρον ευθύνης του Frontex και της Ελληνικής Δημοκρατίας, ο Frontex αμφισβητεί το παραδεκτό της, ισχυριζόμενος ότι προβάλλεται για πρώτη φορά. Ωστόσο, οι αναιρεσείοντες υποστηρίζουν ότι προέβαλαν ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου λόγο σχετικό με μια τέτοια αλληλέγγυα και εις ολόκληρον ευθύνη και παραπέμπουν συναφώς στα σημεία 5 και 13 του δικογράφου της αγωγής που κατέθεσαν πρωτοδίκως. Όσον αφορά την ουσία, προσθέτουν ότι το γεγονός ότι στην επέλευση της ζημίας εμπλέκονται περισσότεροι δεν απαλλάσσει κανέναν από τους εμπλεκομένους από την ευθύνη για τις ίδιες του τις πράξεις και ότι δεν απαιτείται να εξακριβωθεί αν η Ελληνική Δημοκρατία τήρησε τις δικές της υποχρεώσεις.

83 Κατά το άρθρο 170, παράγραφος 1, του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου, η αίτηση αναιρέσεως δεν μπορεί να μεταβάλει το αντικείμενο της ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου δίκης. Επομένως, η αναιρετική αρμοδιότητα του Δικαστηρίου περιορίζεται στην εκτίμηση της νομικής λύσεως που δόθηκε σε σχέση με τους ισχυρισμούς και τα επιχειρήματα που προβλήθηκαν πρωτοδίκως. Συνεπώς, οι διάδικοι δεν επιτρέπεται να προβάλουν για πρώτη φορά ενώπιον του Δικαστηρίου λόγο που δεν προέβαλαν ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου, διότι άλλως θα τους

παρεχόταν η δυνατότητα να υποβάλουν στην κρίση του Δικαστηρίου, του οποίου η αρμοδιότητα στις αναιρετικές διαδικασίες είναι περιορισμένη, διαφορά με αντικείμενο ευρύτερο της διαφοράς που εκδίκασε το Γενικό Δικαστήριο (απόφαση της 6ης Οκτωβρίου 2021, Sigma Alimentos Exterior κατά Επιτροπής, C-50/19 P, EU:C:2021:792, σκέψη 38 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

84 Εν προκειμένω, διαπιστώνεται ότι στα δύο σημεία του δικογράφου της αγωγής που άσκησαν πρωτοδίκως, στα οποία παραπέμπουν, οι αναιρεσείοντες υποστήριξαν ότι μπορεί να στοιχειοθετηθεί ευθύνη του Frontex για πράξεις του προσωπικού του, παράλληλα προς την ευθύνη των κρατών μελών για τις πράξεις του δικού τους προσωπικού.

85 Συναφώς, πρέπει να υπομνησθεί ότι, κατ' αρχήν, η αλληλέγγυα και εις ολόκληρον ευθύνη συνεπάγεται ότι, όταν προκαλείται ζημία σε τρίτον λόγω υπαίτιας συμπεριφοράς πλειόνων προσώπων τα οποία έδρασαν από κοινού, καθένα από τα πρόσωπα αυτά υποχρεούται να αποκαταστήσει τη ζημία στο σύνολό της, ενώ ο ζημιωθείς τρίτος δικαιούται να απαιτήσει από καθέναν ξεχωριστά την πλήρη αποκατάσταση της ζημίας του έως ότου αυτή αποκατασταθεί πλήρως, υπό την επιφύλαξη του δικαιώματος αναγωγής το οποίο μπορεί να ασκήσει ο υπαίτιος που αποκατέστησε πλήρως την προκληθείσα ζημία έναντι οποιουδήποτε άλλου συνυπαιτίου, λαμβανομένης υπόψη της ευθύνης που του αναλογεί για τη ζημία. Ένα τέτοιο καθεστώς αλληλέγγυας και εις ολόκληρον ευθύνης συνιστά παρέκκλιση από τις γενικές αρχές της εξωσυμβατικής ευθύνης της Ένωσης (πρβλ. απόφαση της 5ης Μαρτίου 2024, Kočner κατά Ευρωπόλ, C-755/21 P, EU:C:2024:202, σκέψεις 62 και 64).

86 Αφενός, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι, στα σημεία της αγωγής που είχαν ασκήσει ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου στα οποία παραπέμπουν προκειμένου να αμφισβητήσουν το ότι προβάλλεται για πρώτη φορά η αιτίαση σχετικά με την ύπαρξη αλληλέγγυας και εις ολόκληρον ευθύνης του Frontex και της Ελληνικής Δημοκρατίας, οι αναιρεσείοντες δεν επικαλέστηκαν την ύπαρξη τέτοιας ευθύνης, η οποία συνεπάγεται την υποχρέωση του Frontex να τους αποζημιώσει πλήρως για τις ζημιογόνες συνέπειες της από κοινού υπαίτιας δράσης του δικού του προσωπικού και του προσωπικού της Ελληνικής Δημοκρατίας, ανεξαρτήτως των συγκεκριμένων συνεπειών κάθε υπαίτιας πράξης ξεχωριστά. Συγκεκριμένα, οι αναιρεσείοντες είχαν υποστηρίξει απλώς ότι ο Frontex υπείχε ευθύνη για τις ζημίες που προκλήθηκαν από τις υπαίτιες ενέργειες των υπηρεσιών ή του προσωπικού του, παράλληλα με την ευθύνη που υπείχε το εν λόγω κράτος μέλος για τις ζημίες που προκλήθηκαν από τις παράνομες ενέργειες του δικού του προσωπικού και ότι, κατά συνέπεια, ήταν σημαντικό να γίνει διάκριση μεταξύ των καθηκόντων και των υποχρεώσεων του Frontex και εκείνων του κράτους μέλους, υπογραμμίζοντας, όπως το πράττουν και στο πλαίσιο της αιτήσεως αναιρέσεως, ότι η ευθύνη του Frontex μπορούσε να θεμελιωθεί ανεξαρτήτως του αν η Ελληνική Δημοκρατία είχε ή όχι τηρήσει τις υποχρεώσεις της.

87 Αφετέρου, μολονότι ο αναιρεσείων μπορεί παραδεκτώς να ασκήσει αναίρεση προβάλλοντας, ενώπιον του Δικαστηρίου, λόγους με τους οποίους αμφισβητείται το βάσιμο νομικών συλλογισμών της ίδιας της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, υπό την έννοια ότι οι συλλογισμοί αυτοί αποτελούν το σκεπτικό επί του οποίου το Γενικό Δικαστήριο στήριξε ορισμένες από τις εκτιμήσεις του, ανεξαρτήτως της επιχειρηματολογίας που ανέπτυξαν ενώπιόν του οι διάδικοι (πρβλ. αποφάσεις της 29ης Νοεμβρίου 2007, Stadtwerke Schwäbisch Hall κ.λπ. κατά Επιτροπής, C-176/06 P, EU:C:2007:730, σκέψη 17, και της 3ης Ιουλίου 2025, Κοινοβούλιο κατά TC, C-529/23 P, EU:C:2025:521, σκέψη 82), διαπιστώνεται εντούτοις ότι, εν προκειμένω, κανένα χωρίο της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης δεν αφορά την ύπαρξη ενδεχόμενης αλληλέγγυας και εις ολόκληρον ευθύνης του Frontex. Εξάλλου, δεν υπάρχει περίπτωση το Γενικό Δικαστήριο να εξέτασε εμμέσως το ζήτημα αυτό. Πράγματι, το συγκεκριμένο ζήτημα αφορά τον προσδιορισμό

της ζημίας την οποία πρέπει να αποκαταστήσει ένα πρόσωπο το οποίο είχε προηγουμένως αναγνωριστεί ως συνυπαίτιο για την πρόκλησή της. Επομένως, το ζήτημα αυτό δεν έχει σχέση με την εξέταση της προϋπόθεσης που αφορά την ύπαρξη αιτιώδους συνάφειας μεταξύ της προσαπτόμενης παράβασης καθήκοντος και της προβαλλομένης ζημίας, στην οποία και μόνον προέβη το Γενικό Δικαστήριο στην αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση.

88 Κατά συνέπεια, η δεύτερη αιτίαση του πρώτου σκέλους του πρώτου λόγου αναιρέσεως, σχετικά με την ύπαρξη αλληλέγγυας και εις ολόκληρον ευθύνης του Frontex και της Ελληνικής Δημοκρατίας, η οποία εξάλλου επαναλαμβάνεται, μεταξύ άλλων, στο πλαίσιο του πρώτου σκέλους του δευτέρου λόγου αναιρέσεως, είναι απαράδεκτη.

89 Τρίτον και τελευταίον, η ένσταση απαραδέκτου των ανωτέρω σκελών, την οποία προβάλλει ο Frontex λόγω του ότι δεν προσδιορίζονται με επαρκή ακρίβεια τα σημεία του σκεπτικού της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης κατά των οποίων βάλλει το εν λόγω σκέλος, πρέπει να απορριφθεί για τους ίδιους λόγους με εκείνους που εκτίθενται στη σκέψη 58 της παρούσας απόφασης.

β) Επί του βασίμου της πρώτης αιτιάσεως του πρώτου σκέλους του πρώτου λόγου αναιρέσεως και του πρώτου σκέλους του δευτέρου λόγου αναιρέσεως

90 Με την πρώτη αιτίαση του πρώτου σκέλους του πρώτου λόγου αναιρέσεως και με το πρώτο σκέλος του δεύτερου λόγου αναιρέσεως, οι αναιρεσείοντες υποστηρίζουν κατ' ουσίαν ότι το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε νομικό σφάλμα καθόσον δεν έλαβε υπόψη την υποχρέωση που επιβάλλει στον Frontex ο κανονισμός 2016/1624 να ελέγχει αν έχει εκδοθεί έγγραφη απόφαση επιστροφής για κάθε πρόσωπο που περιλαμβάνεται σε επιχείρηση επιστροφής την οποία συντονίζει, ενώ οι ίδιοι είχαν ισχυριστεί ότι δεν είχε εκδοθεί εις βάρος τους τέτοια απόφαση. Εξ αυτού συνάγουν ότι το Γενικό Δικαστήριο, αν δεν είχε υποπέσει σε νομικό σφάλμα, θα έπρεπε να διαπιστώσει την ύπαρξη αιτιώδους συνάφειας μεταξύ της συμπεριφοράς του Frontex και της υλικής ζημίας και ηθικής βλάβης που ισχυρίζονται ότι υπέστησαν, ιδίως λόγω του τρόπου με τον οποίο εξελίχθηκε η πτήση επιστροφής προς την Τουρκία.

91 Ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου, οι αναιρεσείοντες προσήψαν στον Frontex ότι συντόνισε κοινή επιχείρηση επιστροφής στο πλαίσιο της οποίας προσβλήθηκαν πλείονα θεμελιώδη δικαιώματά τους, με αποτέλεσμα να υποστούν υλικές ζημίες και ηθική βλάβη τις οποίες ζητούσαν από τον εν λόγω οργανισμό να αποκαταστήσει.

92 Όσον αφορά τη συμπερίληψη των αναιρεσειόντων στην εν λόγω επιχείρηση, το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε, στις σκέψεις 64 και 65 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, ότι, αφενός, το άρθρο 2, στοιχείο στ', και τα άρθρα 4, 6, 8 και 31 της οδηγίας 2013/32 καθώς και το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 2008/115 απονέμουν στα κράτη μέλη αποκλειστική αρμοδιότητα για την εξέταση, αντιστοίχως, των αιτήσεων διεθνούς προστασίας και του βασίμου των αποφάσεων επιστροφής και, αφετέρου, σύμφωνα με το άρθρο 27 παράγραφος 1, στοιχεία α' και β', και το άρθρο 28 παράγραφος 1, του κανονισμού 2016/1624, η αποστολή του Frontex περιορίζεται στην παροχή τεχνικής και επιχειρησιακής υποστήριξης στα κράτη μέλη, χωρίς να υπεισέρχεται στο σκεπτικό των αποφάσεων επιστροφής. Εξ αυτού συνήγαγε, στη σκέψη 66 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, ότι, δεδομένου ότι η αρμοδιότητα τόσο για την εξέταση των αιτήσεων διεθνούς προστασίας όσο και για την εκτίμηση του βασίμου των αποφάσεων επιστροφής απονέμεται στα κράτη μέλη και όχι στον Frontex, δεν μπορούσε να στοιχειοθετηθεί άμεση αιτιώδης συνάφεια μεταξύ της συμπεριφοράς που προσάπτεται στον Frontex και της προβαλλόμενης υλικής ζημίας

που αφορά τις δαπάνες στις οποίες υποβλήθηκαν οι αναιρεσείοντες στην Τουρκία και στο Ιράκ καθώς και της προβαλλόμενης ηθικής βλάβης που συνίσταται, μεταξύ άλλων, σε ένα αίσθημα αγωνίας που συνδέεται με την πτήση επιστροφής στην Τουρκία.

93 Επομένως, με τις ανωτέρω εκτιμήσεις, το Γενικό Δικαστήριο απέκλεισε το ενδεχόμενο ύπαρξης αιτιώδους συνάφειας μεταξύ της προσαπτόμενης στον Frontex συμπεριφοράς και της σχετικής υλικής ζημίας και ηθικής βλάβης, χωρίς να αποφανθεί προηγουμένως επί του ζητήματος αν είχε εκδοθεί απόφαση επιστροφής εις βάρος των αναιρεσειόντων, κρίνοντας ότι η απόφαση αυτή δεν ασκούσε επιρροή ελλείψει αρμοδιότητας του Frontex να εκτιμήσει το βάσιμο μιας τέτοιας απόφασης.

94 Οι αναιρεσείοντες υποστηρίζουν, κατ' ουσίαν, ότι οι ως άνω εκτιμήσεις ενέχουν νομικό σφάλμα καθόσον δεν λαμβάνουν υπόψη τις ίδιες τις υποχρεώσεις του Frontex όσον αφορά την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων, ιδίως ως προς την τήρηση της αρχής της μη επαναπροώθησης, βάσει των οποίων ο εν λόγω οργανισμός πρέπει να διασφαλίζει ότι για τα πρόσωπα που περιλαμβάνονται σε κοινή επιχείρηση επιστροφής την οποία συντονίζει ο Frontex έχει εκδοθεί απόφαση επιστροφής.

95 Συναφώς, κατά το άρθρο 51, παράγραφος 1, του Χάρτη, οι διατάξεις του απευθύνονται στα θεσμικά και λοιπά όργανα και τους οργανισμούς της Ένωσης, τηρουμένης της αρχής της επικουρικότητας, καθώς και στα κράτη μέλη, όταν εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης, ούτως ώστε να διασφαλίζουν τον σεβασμό των δικαιωμάτων, να τηρούν τις αρχές και να προάγουν την εφαρμογή τους, σύμφωνα με τις αντίστοιχες αρμοδιότητές τους και εντός των ορίων των αρμοδιοτήτων της Ένωσης, όπως της απονέμονται από τις Συνθήκες.

96 Οι παράγραφοι 1 και 2 του άρθρου 34 του κανονισμού 2016/1624 επιβάλλουν αντίστοιχες με τις ως άνω υποχρεώσεις στον Frontex και τις αρμόδιες για τη διαχείριση των συνόρων εθνικές αρχές των κρατών μελών, οι οποίες συγκροτούν από κοινού με τον Frontex, σύμφωνα με το άρθρο 3 του κανονισμού 2016/1624, την Ευρωπαϊκή Συνοριοφυλακή και Ακτοφυλακή, επιφορτίζοντάς την με το καθήκον να εγγυάται την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων κατά την εκτέλεση των καθηκόντων της δυνάμει του εν λόγω κανονισμού και ιδίως την τήρηση της αρχής της μη επαναπροώθησης. Για τον σκοπό αυτό, το δεύτερο εδάφιο της ως άνω παραγράφου 1 προβλέπει ότι ο Frontex οφείλει να καταρτίζει, να αναπτύσσει και να εφαρμόζει περαιτέρω μια στρατηγική για τα θεμελιώδη δικαιώματα, συμπεριλαμβανομένου ενός αποτελεσματικού μηχανισμού για την παρακολούθηση του σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων σε όλες τις δραστηριότητές του.

97 Η κατά τα ανωτέρω υποχρέωση διασφάλισης της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων κατά την εκτέλεση των καθηκόντων της Ευρωπαϊκής Συνοριοφυλακής και Ακτοφυλακής βάσει του κανονισμού 2016/1624, η οποία βαρύνει, μεταξύ άλλων, τον Frontex, εξειδικεύεται επίσης όσον αφορά τον εν λόγω οργανισμό περαιτέρω σε διάφορες διατάξεις του κανονισμού.

98 Συγκεκριμένα, το άρθρο 16, παράγραφοι 2 και 3, του κανονισμού 2016/1624 προβλέπει ότι, για κάθε κοινή επιχείρηση στα εξωτερικά σύνορα, ο εκτελεστικός διευθυντής του Frontex καταρτίζει επιχειρησιακό σχέδιο ως προς το οποίο συμφωνεί με το κράτος μέλος υποδοχής, σε διαβούλευση με τα συμμετέχοντα κράτη μέλη, και το σχέδιο αυτό είναι δεσμευτικό για όλα τα μέρη που μετέχουν στην επιχείρηση. Το επιχειρησιακό σχέδιο περιγράφει λεπτομερώς τις οργανωτικές και διαδικαστικές πτυχές που κρίνονται αναγκαίες για την εκτέλεση της επιχείρησης, συμπεριλαμβανομένης, μεταξύ άλλων, της περιγραφής των καθηκόντων και των αρμοδιοτήτων όσον αφορά τον σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Κατά το άρθρο 22, παράγραφος 1, και παράγραφος 3, στοιχείο β', του κανονισμού 2016/1624, ο Frontex μεριμνά για την ορθή

υλοποίηση του επιχειρησιακού σχεδίου, ιδίως μέσω των οριζόμενων από τον εκτελεστικό διευθυντή συντονιστών, οι οποίοι λαμβάνουν μέρος σε όλες τις πτυχές της αποστολής των ομάδων της Ευρωπαϊκής Συνοριοφυλακής και Ακτοφυλακής, περιλαμβανομένης της παρακολούθησης της ορθής υλοποίησης του επιχειρησιακού σχεδίου όσον αφορά την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

99 Όσον αφορά ειδικά τις επιστροφές, το άρθρο 27, παράγραφοι 1 και 2, του κανονισμού 2016/1624 προβλέπει μεταξύ άλλων ότι, με σεβασμό προς τα θεμελιώδη δικαιώματα και τις γενικές αρχές του δικαίου της Ένωσης, καθώς και σε συμμόρφωση προς το διεθνές δίκαιο, συμπεριλαμβανομένων των υποχρεώσεων σχετικά με την προστασία των προσφύγων και των δικαιωμάτων των παιδιών, ο Frontex συντονίζει σε τεχνικό και επιχειρησιακό επίπεδο τις δραστηριότητες των κρατών μελών σε θέματα επιστροφής και παρέχει τεχνική και επιχειρησιακή συνδρομή στα κράτη μέλη που αντιμετωπίζουν ιδιαίτερες «προκλήσεις» όσον αφορά τα συστήματα επιστροφής τους, συνδρομή η οποία περιλαμβάνει συμβουλές σχετικά με την υλοποίηση και τη διαχείριση των διαδικασιών επιστροφής σύμφωνα με την οδηγία 2008/115.

100 Όσον αφορά, ειδικότερα τις επιχειρήσεις επιστροφής, οι οποίες, σύμφωνα με το άρθρο 2, σημεία 12 και 14, του κανονισμού 2016/1624, είναι επιχειρήσεις τις οποίες συντονίζει ο Frontex και αφορούν την επιστροφή προσώπων για τα οποία έχει εκδοθεί απόφαση επιστροφής σύμφωνα με την οδηγία 2008/115, το άρθρο 28, παράγραφος 1, του κανονισμού 2016/1624 ορίζει ότι ο Frontex, σύμφωνα με την οδηγία 2008/115, παρέχει την αναγκαία συνδρομή και, κατόπιν αιτήματος ενός ή περισσοτέρων συμμετεχόντων κρατών μελών, εξασφαλίζει τον συντονισμό ή την οργάνωση επιχειρήσεων επιστροφής.

101 Όπως διαπίστωσε η γενική εισαγγελέας στο σημείο 77 των προτάσεών της, από το σύνολο των διατάξεων που μνημονεύονται στις σκέψεις 96 και 98 έως 100 της παρούσας απόφασης προκύπτει ότι οι κοινές επιχειρήσεις επιστροφής τις οποίες συντονίζει ο Frontex μπορούν να περιλαμβάνουν μόνον πρόσωπα για τα οποία υπάρχει εκτελεστή ατομική απόφαση επιστροφής, η οποία, όπως διευκρινίζεται στο άρθρο 12, παράγραφος 1, της οδηγίας 2008/115, πρέπει να έχει εκδοθεί εγγράφως.

102 Ως εκ τούτου, λαμβανομένων υπόψη των ειδικών υποχρεώσεων τις οποίες ο κανονισμός 2016/1624 επιβάλλει στον Frontex στο πλαίσιο του συντονισμού των κοινών επιχειρήσεων επιστροφής, ο Frontex οφείλει να εξακριβώνει την ύπαρξη τέτοιων αποφάσεων επιστροφής για όλα τα πρόσωπα τα οποία ένα κράτος μέλος προτίθεται να συμπεριλάβει σε τέτοιες επιχειρήσεις, προκειμένου στο πλαίσιο των επιχειρήσεων αυτών να διασφαλίζονται τόσο η τήρηση των απαιτήσεων που απορρέουν από τον κανονισμό 2016/1624 όσο και ο σεβασμός των θεμελιωδών δικαιωμάτων των ενδιαφερομένων, ιδίως δε της αρχής της μη επαναπροώθησης.

103 Επομένως, κακώς το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι ο Frontex δεν είχε καμία υποχρέωση όσον αφορά τις αποφάσεις επιστροφής οι οποίες πρέπει να εκδίδονται για τα πρόσωπα που περιλαμβάνονται σε κοινή επιχείρηση επιστροφής την οποία συντονίζει ο οργανισμός αυτός, για τον λόγο ότι η αποστολή του συνίσταται αποκλειστικώς στην παροχή τεχνικής και επιχειρησιακής υποστήριξης στα κράτη μέλη, χωρίς να μπορεί να υπεισέρχεται στο σκεπτικό των αποφάσεων επιστροφής. Πράγματι, όπως επισήμανε η γενική εισαγγελέας στο σημείο 79 των προτάσεών της, η εξακρίβωση της ύπαρξης τέτοιων αποφάσεων δεν συνδέεται με οποιαδήποτε εξέταση του σκεπτικού τους και, ως εκ τούτου, δεν θίγει την αποκλειστική αρμοδιότητα που διαθέτουν τα κράτη μέλη στον τομέα αυτόν δυνάμει του άρθρου 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 2008/115.

104 Εξάλλου, τα επιχειρήματα που προβάλλει ο Frontex προς υποστήριξη της άποψης ότι, κατ' ουσίαν, δεν υπέχει σχετική υποχρέωση είναι αλυσιτελή.

105 Αφενός, η προβλεπόμενη στο άρθρο 5, παράγραφοι 1 και 2, ΣΕΕ αρχή της δοτής αρμοδιότητας, δυνάμει της οποίας η Ένωση ενεργεί μόνον εντός των ορίων των αρμοδιοτήτων που της απονέμουν τα κράτη μέλη με τις Συνθήκες για την επίτευξη των σκοπών που οι Συνθήκες αυτές ορίζουν, ουδόλως παραβιάζεται από την υποχρέωση του Frontex να εξακριβώνει την ύπαρξη αποφάσεων επιστροφής, δεδομένου ότι η υποχρέωση αυτή επιβάλλεται στον Frontex από τον κανονισμό 2016/1624, χωρίς να θίγονται οι αρμοδιότητες των κρατών μελών.

106 Αφετέρου, η αρχή της καλόπιστης συνεργασίας, η οποία κατοχυρώνεται στο άρθρο 4, παράγραφος 3, ΣΕΕ και, στο πλαίσιο του κανονισμού 2016/1624, υπενθυμίζεται ειδικότερα στο άρθρο 9 αυτού, όσον αφορά το καθήκον καλόπιστης συνεργασίας που υπέχουν ο Frontex και οι εθνικές αρχές που είναι επιφορτισμένες με τη διαχείριση των συνόρων και τις επιστροφές, έχει, βεβαίως, ιδιαίτερη σημασία στο πλαίσιο των σχέσεων μεταξύ του Frontex και των εν λόγω εθνικών αρχών εντός της Ευρωπαϊκής Συνοριοφυλακής και Ακτοφυλακής.

107 Εντούτοις, η αρχή της καλόπιστης συνεργασίας δεν μπορεί να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι παρέχει στον Frontex τη δυνατότητα να αποφύγει τις συγκεκριμένες υποχρεώσεις που του επιβάλλει ο κανονισμός 2016/1624 στο πλαίσιο του συντονισμού των κοινών επιχειρήσεων επιστροφής και, ειδικότερα, την υποχρέωση να εξακριβώνει την ύπαρξη έγγραφων και εκτελεστών αποφάσεων επιστροφής για όλα τα πρόσωπα τα οποία ένα κράτος μέλος προτίθεται να συμπεριλάβει σε τέτοιες επιχειρήσεις, προκειμένου στο πλαίσιο των επιχειρήσεων αυτών να διασφαλίζονται τόσο η τήρηση των απαιτήσεων που απορρέουν από τον κανονισμό 2016/1624 όσο και ο σεβασμός των θεμελιωδών δικαιωμάτων των ενδιαφερομένων, ιδίως δε της αρχής της μη επαναπροώθησης.

108 Αντιθέτως, το καθήκον καλόπιστης συνεργασίας, στο μέτρο που βαρύνει και τον Frontex, είναι ικανό να ενισχύσει τις υποχρεώσεις αυτές και, ιδίως, να αποτελέσει κίνητρο για τον εν λόγω οργανισμό να στηρίξει τα κράτη μέλη προκειμένου αυτά να εκπληρώνουν τα καθήκοντα που τους έχουν ανατεθεί στο πλαίσιο τέτοιων επιχειρήσεων κατά τρόπο απολύτως σύμφωνο προς το δίκαιο της Ένωσης, και ιδίως προς τα θεμελιώδη δικαιώματα.

109 Επιπλέον, το ζήτημα αν, όπως υποστηρίζει ο Frontex, η αρχή της καλόπιστης συνεργασίας συνεπάγεται τεκμήριο νομιμότητας υπέρ των εγγράφων που προσκομίζουν τα κράτη, ελλείψει ειδικών περιστάσεων, δεν ασκεί επιρροή εν προκειμένω. Πράγματι, όπως επιβεβαίωσε ο Frontex κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση ενώπιον του Δικαστηρίου, οι ελληνικές αρχές δεν του είχαν παράσχει, πριν από την επίμαχη κοινή επιχείρηση επιστροφής, κατάλογο των προσώπων για τα οποία είχαν εκδοθεί αποφάσεις επιστροφής, αλλά του είχαν απλώς διαβιβάσει κατάλογο προσώπων τα οποία δεν είχαν υποβάλει αίτηση ασύλου. Ο τελευταίος αυτός κατάλογος δεν έχει σχέση, αυτός καθεαυτόν, με την ύπαρξη αποφάσεων επιστροφής, κατά την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 2008/115 και, ως εκ τούτου, ακόμη και αν υποτεθεί ότι ένα τέτοιο έγγραφο μπορεί να απολαύει τεκμηρίου νομιμότητας, δεν παρείχε στον Frontex τη δυνατότητα να θεωρήσει ότι είχαν εκδοθεί για τους αναιρεσείοντες έγγραφες και εκτελεστές αποφάσεις επιστροφής.

110 Από τα προεκτεθέντα προκύπτει ότι η εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου στη σκέψη 66 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, κατά την οποία, κατ' ουσίαν, ουδεμία αιτιώδης σχέση μπορεί να υφίσταται μεταξύ της συμπεριφοράς του Frontex και της προβαλλόμενης υλικής ζημίας και ηθικής βλάβης, για τις οποίες γίνεται λόγος στη σκέψη αυτή της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης,

στηρίζεται στην εσφαλμένη κρίση ότι ο Frontex δεν έχει την υποχρέωση να εξακριβώνει αν έχει εκδοθεί απόφαση επιστροφής για όλα τα πρόσωπα που περιλαμβάνονται στην κοινή επιχείρηση επιστροφής που συντονίζει ο Frontex.

111 Εντούτοις, αντιθέτως προς όσα υποστηρίζουν οι αναιρεσείοντες στο πλαίσιο του πρώτου σκέλους του δευτέρου λόγου αναιρέσεως, το γεγονός ότι ο Frontex υπέχει σχετική υποχρέωση εξακρίβωσης δεν σημαίνει ότι υφίσταται κατ' ανάγκην αιτιώδης συνάφεια μεταξύ μιας ενδεχόμενης παράβασης της υποχρέωσης αυτής και του συνόλου ή μέρους των ζημιών που ισχυρίζονται ότι υπέστησαν οι αναιρεσείοντες.

112 Βεβαίως, η ύπαρξη τέτοιας αιτιώδους συνάφειας πρέπει να εξετάζεται λαμβανομένης υπόψη της ως άνω υποχρέωσης εξακρίβωσης και, γενικότερα, των υποχρεώσεων που επιβάλλονται στον Frontex προκειμένου να διασφαλίζονται στο πλαίσιο των κοινών επιχειρήσεων επιστροφής τόσο η τήρηση των απαιτήσεων που απορρέουν από τον κανονισμό 2016/1624 όσο και ο σεβασμός των θεμελιωδών δικαιωμάτων των ενδιαφερομένων. Εντούτοις, η εξέταση αυτή πρέπει να λαμβάνει υπόψη το σύνολο των κρίσιμων πραγματικών περιστατικών, η διαπίστωση των οποίων απόκειται στο Γενικό Δικαστήριο, καθώς και τις απαιτούμενες νομικές εκτιμήσεις.

113 Από το σύνολο των ανωτέρω σκέψεων προκύπτει ότι η πρώτη αιτίαση του πρώτου σκέλους του πρώτου λόγου αναιρέσεως είναι βάσιμη και ότι το πρώτο σκέλος του δευτέρου λόγου αναιρέσεως πρέπει να απορριφθεί ως αβάσιμο.

Γ. Επί του δεύτερου σκέλους του δεύτερου λόγου αναιρέσεως

1. Επιχειρήματα των διαδίκων

114 Με το δεύτερο σκέλος του δευτέρου λόγου αναιρέσεως, οι αναιρεσείοντες βάλλουν κατά της εκτίμησης που διατύπωσε το Γενικό Δικαστήριο στη σκέψη 66 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, κατά την οποία η ευθύνη για τυχόν προσβολές θεμελιωδών δικαιωμάτων τους κατά την πτήση επιστροφής στην Τουρκία βαρύνει αποκλειστικώς την Ελληνική Δημοκρατία.

115 Υποστηρίζουν ότι η εκτίμηση αυτή, η οποία στηρίζεται στο άρθρο 42, παράγραφοι 1 και 2, του κανονισμού 2016/1624, είναι εσφαλμένη, διότι οι συγκεκριμένες διατάξεις αφορούν αποκλειστικώς την ευθύνη του προσωπικού του κράτους μέλους υποδοχής «σε κατώτερο επιχειρησιακό επίπεδο» και όχι την ευθύνη του Frontex για τη μη τήρηση, εκ μέρους του προσωπικού του, των υποχρεώσεων που υπέχει από τον εν λόγω κανονισμό. Η κρίσιμη διάταξη ως προς το ζήτημα αυτό είναι το άρθρο 60, παράγραφος 3, του κανονισμού 2016/1624, το οποίο αφορά την εξωσυμβατική ευθύνη του Frontex για τις ζημίες που προξενούν οι υπηρεσίες ή το προσωπικό του κατά την άσκηση των καθηκόντων τους.

116 Κατά τους αναιρεσείοντες, η εκ μέρους του Γενικού Δικαστηρίου ερμηνεία του άρθρου 42, παράγραφοι 1 και 2, του κανονισμού 2016/1624 καθιστά άνευ ουσίας τα άρθρα 16, 22, 25, 26, 28 και 34 του ίδιου κανονισμού, το άρθρο 4 του κώδικα δεοντολογίας του Frontex και τα βήματα 1 έως 5 της τυποποιημένης επιχειρησιακής διαδικασίας, τα οποία συνιστούν ένα σύνολο διατάξεων οι οποίες αναθέτουν στον Frontex δικά του καθήκοντα προκειμένου να διασφαλίζεται αποτελεσματικός έλεγχος του σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Η ερμηνεία αυτή θα υπονομεύει επίσης την ορθή εφαρμογή του άρθρου 8, παράγραφος 6, της οδηγίας 2008/115, κατά το οποίο τα κράτη μέλη προβλέπουν αποτελεσματικό σύστημα ελέγχου της αναγκαστικής επιστροφής.

117 Οι αναιρεσείοντες επαναλαμβάνουν, επιπλέον, την αιτίαση περί αλληλέγγυας και εις ολόκληρον ευθύνης του Frontex και της Ελληνικής Δημοκρατίας, όπως διατυπώνεται στο πλαίσιο του πρώτου σκέλους του πρώτου λόγου αναιρέσεως.

118 Ο Frontex θεωρεί, κατ' αρχάς, ότι το δεύτερο σκέλος του δευτέρου λόγου αναιρέσεως είναι αλυσιτελές, διότι η αιτιολογία που παρατίθεται στη σκέψη 66 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης σχετικά με το άρθρο 42, παράγραφοι 1 και 2, του κανονισμού 2016/1624 είναι επάλληλη.

119 Εν συνεχεία, κατά τον Frontex, η αιτίαση που αφορά την ύπαρξη αλληλέγγυας και εις ολόκληρον ευθύνης είναι απαράδεκτη λόγω του ότι προβάλλεται για πρώτη φορά.

120 Τέλος, υποστηρίζει ότι το δεύτερο σκέλος του δευτέρου λόγου αναιρέσεως, στο πλαίσιο του οποίου οι αναιρεσείοντες επαναλαμβάνουν επιχειρήματα τα οποία είχαν προβάλει πρωτοδίκως σχετικά με τις προβαλλόμενες αρμοδιότητες του Frontex, μεταξύ άλλων όσον αφορά την εξακρίβωση της ύπαρξης απόφασης επιστροφής για τα πρόσωπα που περιλαμβάνονται σε κοινή επιχείρηση επιστροφής, είναι αβάσιμο, δεδομένου ότι, κατά τον Frontex, ο νομοθέτης της Ένωσης δεν του παρέσχε τέτοιες αρμοδιότητες.

2. Εκτίμηση του Δικαστηρίου

121 Όσον αφορά, πρώτον, τον φερόμενο ως αλυσιτελή χαρακτήρα του δεύτερου σκέλους του δευτέρου λόγου αναιρέσεως, από τη σκέψη 110 της παρούσας απόφασης προκύπτει ότι ενέχει νομικό σφάλμα η εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου κατά την οποία πρέπει να απορριφθεί οποιαδήποτε αιτιώδης συνάφεια μεταξύ της προσαπτόμενης στον Frontex συμπεριφοράς και των ζημιών που προβάλλουν οι αναιρεσείοντες, για τον λόγο ότι ο Frontex δεν υπέχει καμία υποχρέωση να εξακριβώνει αν υφίσταται απόφαση επιστροφής για τα πρόσωπα που περιλαμβάνονται σε κοινή επιχείρηση επιστροφής την οποία ο εν λόγω οργανισμός συντονίζει. Ως εκ τούτου, το εν λόγω σκέλος, το οποίο αφορά ένα ακόμη νομικό σφάλμα στο οποίο υπέπεσε το Γενικό Δικαστήριο κρίνοντας, κατ' ουσίαν, ότι η ευθύνη για τυχόν προσβολές θεμελιωδών δικαιωμάτων κατά τη διάρκεια πτήσης επιστροφής βαρύνει αποκλειστικώς το κράτος μέλος υποδοχής, δεν είναι αλυσιτελές.

122 Όσον αφορά, δεύτερον, την επανάληψη της αιτίασης περί αλληλέγγυας και εις ολόκληρον ευθύνης του Frontex και της Ελληνικής Δημοκρατίας, η αιτίαση αυτή είναι απαράδεκτη, για τους λόγους που εκτίθενται στις σκέψεις 83 έως 87 της παρούσας απόφασης.

123 Τρίτον και τελευταίο, όσον αφορά το βάσιμο του δεύτερου σκέλους του δεύτερου λόγου αναιρέσεως επισημαίνεται ότι, όπως προκύπτει από τη δεύτερη περίοδο της σκέψης 66 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε κατ' ουσίαν ότι, σύμφωνα με το άρθρο 42, παράγραφος 1, του κανονισμού 2016/1624, η πτήση επιστροφής στην Τουρκία εμπίπτει κατ' αρχήν στην ευθύνη του κράτους μέλους υποδοχής, υπό την επιφύλαξη του ενδεχομένου το κράτος μέλος υποδοχής να ζητήσει, βάσει της παραγράφου 2 του άρθρου 42, αποζημίωση από το κράτος μέλος καταγωγής του μέλους ομάδας για τις ζημίες που προκάλεσε αυτό από βαριά αμέλεια ή εκούσια παράβαση καθήκοντος.

124 Κατ' αυτόν τον τρόπο, το Γενικό Δικαστήριο εμμέσως έκρινε ότι ο ίδιος ο Frontex δεν υπέχει καμία υποχρέωση για τυχόν προσβολές θεμελιωδών δικαιωμάτων κατά τη διάρκεια πτήσης επιστροφής στο πλαίσιο κοινής επιχείρησης επιστροφής. Ως εκ τούτου, τέτοιες προσβολές θεμελιωδών δικαιωμάτων, δεν μπορούν σε καμία περίπτωση να του καταλογιστούν και, κατά

συνέπεια, δεν μπορεί να υφίσταται αιτιώδης συνάφεια μεταξύ της προσαπτόμενης στον Frontex συμπεριφοράς και της ηθικής βλάβης που προκλήθηκε από την προσβολή των θεμελιωδών δικαιωμάτων που φέρεται να υπέστησαν οι αναιρεσείοντες κατά την πτήση επιστροφής προς την Τουρκία.

125 Συναφώς, διαπιστώνεται ότι το Γενικό Δικαστήριο ορθώς έκρινε ότι το άρθρο 42, παράγραφος 1, του κανονισμού 2016/1624 καθιερώνει την αρχή ότι, όταν ομάδες της Ευρωπαϊκής Συνοριοφυλακής και Ακτοφυλακής δραστηριοποιούνται στο κράτος μέλος υποδοχής, το κράτος μέλος υποδοχής θεωρείται υπεύθυνο για κάθε ζημία που προκαλείται από τα μέλη των ομάδων. Η ευθύνη αυτή συνάδει με τον κανόνα που διατυπώνεται στο άρθρο 21, παράγραφος 1, και στο άρθρο 40, παράγραφος 3, του κανονισμού 2016/1624, κατά τον οποίο τα μέλη των ομάδων λαμβάνουν εντολές από το κράτος μέλος υποδοχής και μπορούν να εκτελούν καθήκοντα και να ασκούν εξουσίες μόνον υπό τις εντολές και, κατά κανόνα, με την παρουσία συνοριοφυλάκων ή προσωπικού του κράτους μέλους υποδοχής που εκτελεί καθήκοντα σχετικά με τις επιστροφές.

126 Εντούτοις, το άρθρο 42, παράγραφος 1, του κανονισμού 2016/1624 δεν μπορεί να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι η ευθύνη του κράτους μέλους υποδοχής αποκλείει, κατά τρόπο απόλυτο, οποιαδήποτε ευθύνη του Frontex σε σχέση με τυχόν προσβολές θεμελιωδών δικαιωμάτων κατά την επιχείρηση επιστροφής.

127 Πράγματι, βάσει του άρθρου 60, παράγραφος 3, του κανονισμού 2016/1624, ο Frontex υπέχει εξωσυμβατική ευθύνη για κάθε ζημία που προκαλείται από τις υπηρεσίες ή το προσωπικό του κατά την άσκηση των καθηκόντων τους, σύμφωνα με τις ίδιες αρχές που διέπουν την εξωσυμβατική ευθύνη της Ένωσης. Κατά συνέπεια, η δυνατότητα συρροής ευθυνών δεν μπορεί να αποκλειστεί εκ των προτέρων.

128 Υπό περιστάσεις όπως αυτές της υπό κρίση υποθέσεως, η ευθύνη του Frontex μπορεί να αποκλειστεί μόνο στην περίπτωση που αποδειχθεί είτε ότι οι προβαλλόμενες παρατυπίες δεν έχουν εξ ορισμού καμία σχέση με οποιαδήποτε παράνομη πράξη ή παράλειψη των υπηρεσιών ή του προσωπικού του Frontex είτε ότι οι προβαλλόμενες παραλείψεις του Frontex δεν συνδέονται εν πάση περιπτώσει με τις προβαλλόμενες ζημίες.

129 Πλην όμως, στην προκειμένη περίπτωση, δεν ισχύει κάτι τέτοιο.

130 Πράγματι, όπως προκύπτει από τις σκέψεις 96 έως 102 της παρούσας απόφασης, ο κανονισμός 2016/1624 επιβάλλει στον Frontex καθήκοντα προκειμένου να διασφαλίζεται ο σεβασμός, μεταξύ άλλων, των θεμελιωδών δικαιωμάτων στο πλαίσιο των επιχειρήσεων επιστροφής τις οποίες συντονίζει και τα οποία απορρέουν, αφενός, από τη γενική υποχρέωση της Ευρωπαϊκής Συνοριοφυλακής και Ακτοφυλακής, συνιστώσα της οποίας αποτελεί ο Frontex, να διασφαλίζει την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων κατά την εκτέλεση των καθηκόντων της στο πλαίσιο του εν λόγω κανονισμού και, αφετέρου, από την υποχρέωση του Frontex να ελέγχει αποτελεσματικά τον σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων σε όλες τις δραστηριότητές του. Ειδικότερα, όλες οι ανωτέρω υποχρεώσεις πρέπει να εκπληρώνονται, μεταξύ άλλων, με το επιχειρησιακό σχέδιο που προβλέπεται στο άρθρο 16 του κανονισμού 2016/1624, το οποίο ο Frontex πρέπει να καταρτίζει για κάθε κοινή επιχείρηση επιστροφής και το οποίο είναι δεσμευτικό για όλα τα μέρη που συμμετέχουν στην επιχείρηση, το δε άρθρο 21, παράγραφοι 1 και 3, του κανονισμού 2016/1624 διευκρινίζει ότι το κράτος μέλος υποδοχής υποχρεούται να συμμορφώνεται προς τις υποχρεώσεις αυτές όσον αφορά τις εντολές που εκδίδει προς τις ομάδες της Ευρωπαϊκής Συνοριοφυλακής και Ακτοφυλακής κατά την ανάπτυξη των εν λόγω ομάδων, υπό τον έλεγχο του συντονιστή του Frontex.

131 Επιπλέον, σύμφωνα με το άρθρο 21, παράγραφος 2, του κανονισμού 2016/1624, ο Frontex, μέσω του συντονιστή του, δύναται να κοινοποιεί στο κράτος μέλος υποδοχής τις απόψεις του σχετικά με τις εντολές που έχουν παρασχεθεί. Εξάλλου, βάσει του άρθρου 20, παράγραφος 1, του κανονισμού 2016/1624 ο Frontex δύναται στο πλαίσιο κοινών επιχειρήσεων επιστροφής να αποστέλλει, πέραν των συντονιστών, και εμπειρογνώμονες από το προσωπικό του.

132 Από τις ανωτέρω σκέψεις προκύπτει ότι βάσει του κανονισμού 2016/1624 ο Frontex βαρύνεται με ένα σύνολο υποχρεώσεων οι οποίες αποσκοπούν στη διασφάλιση του σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων στο πλαίσιο των κοινών επιχειρήσεων επιστροφής. Ως εκ τούτου, δεν μπορεί να αποκλειστεί εκ των προτέρων το ενδεχόμενο η παράβαση των υποχρεώσεων αυτών εκ μέρους των υπηρεσιών ή του προσωπικού του, στο πλαίσιο συγκεκριμένης επιχείρησης, να έχει συμβάλει στην προσβολή θεμελιωδών δικαιωμάτων, κατά την πτήση επιστροφής, των προσώπων που απομακρύνονται. Συναφώς, δεν ασκεί επιρροή το γεγονός ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8, παράγραφος 6, της οδηγίας 2008/115 και όπως υπενθυμίζεται στο άρθρο 29, παράγραφος 4, του κανονισμού 2016/1624, τα κράτη μέλη είναι επιφορτισμένα με τον έλεγχο των αναγκαστικών επιστροφών. Πράγματι, κατά το άρθρο 28, παράγραφος 1, του κανονισμού 2016/1624, η συνδρομή του Frontex ή ο συντονισμός ή η οργάνωση που εξασφαλίζει για τις κοινές επιχειρήσεις επιστροφής πρέπει να παρέχονται σύμφωνα με την οδηγία 2008/115 και, βάσει του εν λόγω κανονισμού, ο Frontex υπέχει υποχρεώσεις ελέγχου συμπληρωματικές προς εκείνες των κρατών μελών.

133 Επιπλέον, στο μέτρο που μέλη του προσωπικού του Frontex συμμετέχουν ή μπορούν να συμμετέχουν τα ίδια σε τέτοιες επιχειρήσεις, είτε υπό την ιδιότητα του συντονιστή είτε ως εμπειρογνώμονες που αποστέλλονται στο πλαίσιο των επιχειρήσεων αυτών, δεν μπορεί να αποκλειστεί εκ των προτέρων το ενδεχόμενο υπαίτιες πράξεις ή παραλείψεις τους να έχουν αιτιώδη συνάφεια με τέτοιες προσβολές θεμελιωδών δικαιωμάτων.

134 Από το σύνολο των ανωτέρω σκέψεων προκύπτει ότι το δεύτερο σκέλος του δευτέρου λόγου αναιρέσεως είναι βάσιμο.

Δ. Επί του τρίτου λόγου αναιρέσεως

135 Ο τρίτος λόγος αναιρέσεως, ο οποίος αφορά, κατ' ουσίαν, τις σκέψεις 67 έως 71 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, περιλαμβάνει δύο σκέλη. Το πρώτο αφορά την εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου ότι η προβαλλόμενη υλική ζημία και ηθική βλάβη όσον αφορά την προσωρινή εγκατάσταση των αναιρεσειόντων στην Τουρκία και τη φυγή τους στο Ιράκ και, εν συνεχεία, την εγκατάστασή τους στη χώρα αυτή δεν έχουν άμεση αιτιώδη συνάφεια με τις προσαπτόμενες στον Frontex συμπεριφορές. Το δεύτερο αφορά παρόμοια εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου σε σχέση με την προβαλλόμενη από τους αναιρεσείοντες υλική ζημία όσον αφορά τα έξοδα νομικής υποστήριξης στο πλαίσιο των καταγγελιών που είχαν υποβάλει ενώπιον του εν λόγω οργανισμού.

1. Επί του πρώτου σκέλους του τρίτου λόγου αναιρέσεως

α) Επιχειρήματα των διαδίκων

136 Με το πρώτο σκέλος του τρίτου λόγου αναιρέσεως, το οποίο περιλαμβάνει τέσσερις αιτιάσεις, οι αναιρεσείοντες υποστηρίζουν ότι το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε νομικά σφάλματα κρίνοντας, στις σκέψεις 67 έως 69 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, ότι η υλική ζημία και η ηθική βλάβη που συνδέονται με την προσωρινή εγκατάστασή τους στην Τουρκία και τη διαφυγή τους στο Ιράκ ήταν συνέπεια των δικών τους επιλογών και όχι της συμπεριφοράς που προσάπτεται στον Frontex και, ως εκ τούτου, οι αναιρεσείοντες δεν απέδειξαν ως προς το ζήτημα αυτό την ύπαρξη αρκούντως άμεσης αιτιώδους συνάφειας μεταξύ της προβαλλόμενης ζημίας και της προσαπτόμενης στον Frontex συμπεριφοράς.

137 Πρώτον, οι αναιρεσείοντες υποστηρίζουν ότι το Γενικό Δικαστήριο εφάρμοσε εσφαλμένα τη νομολογία του Δικαστηρίου σχετικά με την αιτιώδη συνάφεια σε περίπτωση αμελούς συμπεριφοράς ή επιλογής του ιδίου του ζημιωθέντος. Συγκεκριμένα, κατά τους αναιρεσείοντες, η συμβολή του ζημιωθέντος στην επέλευση της ζημίας μπορεί να έχει ως συνέπεια μόνον τον περιορισμό της αποζημίωσης που βαρύνει την Ένωση και, ως εκ τούτου, δεν μπορεί να θεωρηθεί ως αιτία διακοπής της αιτιώδους συνάφειας.

138 Δεύτερον, ισχυρίζονται ότι το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε, κατ' ουσίαν, σε νομικό σφάλμα καθόσον δεν έλαβε υπόψη την ευάλωτη κατάσταση των αναιρεσειόντων ως αιτούντων άσυλο, όπως απαιτούν το άρθρο 3 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών και το άρθρο 4 του Χάρτη, δεδομένου ότι από αυτή την ευάλωτη κατάσταση προέκυπτε ότι δεν είχαν πραγματική ελευθερία επιλογής όσον αφορά την απόφασή τους να διαφύγουν στο Ιράκ.

139 Τρίτον, οι αναιρεσείοντες υποστηρίζουν ότι, στο πλαίσιο της εκτίμησής του σχετικά με την ύπαρξη επιλογής εκ μέρους τους, το Γενικό Δικαστήριο διατύπωσε διάφορες εσφαλμένες διαπιστώσεις και εκτιμήσεις ως προς τα πραγματικά περιστατικά.

140 Τέλος, τέταρτον, επαναλαμβάνουν την αιτίαση σχετικά με την ύπαρξη αλληλέγγυας και εις ολόκληρον ευθύνης του Frontex και της Ελληνικής Δημοκρατίας, όπως διατυπώνεται στο πλαίσιο του πρώτου λόγου αναιρέσεως και μνημονεύεται στις σκέψεις 71 και 72 της παρούσας απόφασης.

141 Κατ' αρχάς ο Frontex υποστηρίζει, κατ' ουσίαν, ότι η επιχειρηματολογία που ανέπτυξαν οι αναιρεσείοντες στο πλαίσιο ιδίως του πρώτου σκέλους του τρίτου λόγου αναιρέσεως είναι απαράδεκτη καθόσον περιλαμβάνει διάφορους ισχυρισμούς με τους οποίους επιδιώκουν να αμφισβητήσουν διαπιστώσεις του Γενικού Δικαστηρίου σχετικά με τα πραγματικά περιστατικά, υποστηρίζοντας ότι οι προβαλλόμενες ζημίες δεν αποτελούν συνέπεια δικών τους επιλογών.

142 Εν συνεχεία, η αιτίαση σχετικά με την ύπαρξη αλληλέγγυας και εις ολόκληρον ευθύνης είναι επίσης απαράδεκτη, λόγω του ότι προβάλλεται για πρώτη φορά.

143 Τέλος, εν πάση περιπτώσει, ο Frontex αμφισβητεί το βάσιμο του πρώτου σκέλους του τρίτου λόγου αναιρέσεως υποστηρίζοντας ότι οι αναιρεσείοντες επικαλούνται νομολογία η οποία δεν είναι συναφής εν προκειμένω, δεδομένου ότι αφορά καταστάσεις στις οποίες τόσο η Ένωση όσο

και ο ζημιωθείς συνέβαλαν στην επέλευση της ζημίας, ενώ με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι οι προβαλλόμενες ζημίες οφείλονται αποκλειστικά σε επιλογές των αναιρεσειόντων.

β) Εκτίμηση του Δικαστηρίου

144 Πρώτον, όσον αφορά το παραδεκτό της τρίτης αιτίασης του πρώτου σκέλους του τρίτου λόγου αναιρέσεως, από το άρθρο 256, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΛΕΕ και το άρθρο 58, πρώτο εδάφιο, του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης προκύπτει ότι το Γενικό Δικαστήριο είναι το μόνο αρμόδιο για τη διαπίστωση των πραγματικών περιστατικών, εκτός αν η ανακρίβεια του περιεχομένου των διαπιστώσεών του προκύπτει από τα στοιχεία της δικογραφίας που του έχουν υποβληθεί, και για την εκτίμηση αυτών των πραγματικών περιστατικών. Συνεπώς, υπό την επιφύλαξη της περίπτωσης παραμόρφωσης των αποδεικτικών στοιχείων που προσκομίστηκαν ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου, η εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών δεν συνιστά νομικό ζήτημα υποκείμενο, ως εκ της φύσεώς του, στον αναιρετικό έλεγχο του Δικαστηρίου (απόφαση της 25ης Ιουνίου 2020, CSUE κατά KF, C-14/19 P, EU:C:2020:492, σκέψεις 103 και 104 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

145 Με την αιτίαση αυτή, οι αναιρεσείοντες αμφισβητούν τις εκτιμήσεις του Γενικού Δικαστηρίου όσον αφορά τη μη τήρηση των οδηγιών που περιλαμβάνονταν στην προσωρινή άδεια ταξιδιού που τους είχε χορηγηθεί από τις τουρκικές αρχές και τον φόβο τους ότι θα απομακρυνθούν προς τη Συρία από τις αρχές αυτές επειδή δεν είχαν τηρήσει της εν λόγω οδηγίες. Κατ' αυτόν τον τρόπο, επιδιώκουν να αμφισβητήσουν ορισμένες διαπιστώσεις της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης ως προς τα πραγματικά περιστατικά, χωρίς να επικαλούνται παραμόρφωση. Επομένως, η τρίτη αιτίαση είναι απαράδεκτη.

146 Αφετέρου, η τέταρτη αιτίαση, με την οποία προβάλλεται αλληλέγγυα και εις ολόκληρον ευθύνη του Frontex και της Ελληνικής Δημοκρατίας, είναι επίσης απαράδεκτη, για τους λόγους που εκτίθενται στις σκέψεις 83 έως 87 της παρούσας απόφασης.

147 Δεύτερον, όσον αφορά την ουσία των δύο πρώτων αιτιάσεων του πρώτου σκέλους του τρίτου λόγου αναιρέσεως, υπενθυμίζεται ότι, στις σκέψεις 67 και 68 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, αφού υπογράμμισε ότι η προβαλλόμενη ζημία έπρεπε να προκύπτει ευθέως από την προσαπτόμενη συμπεριφορά, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι οι ζημίες που συνδέονταν με την προσωρινή εγκατάσταση των αναιρεσειόντων στην Τουρκία και τη διαφυγή τους στο Ιράκ προέκυψαν από δικές τους επιλογές. Προς στήριξη της ως άνω εκτίμησης, διαπίστωσε, αφενός, ότι η εγκατάσταση των αναιρεσειόντων στο Saruj οφειλόταν στην επιλογή τους να μη συμμορφωθούν προς τις οδηγίες των τουρκικών αρχών και, αφετέρου, ότι η διαφυγή τους στο Ιράκ οφειλόταν στον φόβο επιστροφής τους στη Συρία λόγω της μη τήρησης των οδηγιών.

148 Υπενθυμίζεται ότι, κατά την πάγια νομολογία του Δικαστηρίου που μνημονεύεται στη σκέψη 60 της παρούσας απόφασης, η θεμελίωση της εξωσυμβατικής ευθύνης της Ένωσης προϋποθέτει την ύπαρξη άμεσης αιτιώδους συνάφειας μεταξύ της προσαπτόμενης συμπεριφοράς και της προβαλλόμενης ζημίας.

149 Συναφώς, το Δικαστήριο είχε την ευκαιρία να διευκρινίσει ότι ούτε το άρθρο 340, δεύτερο εδάφιο, ΣΛΕΕ ούτε οι κοινές αρχές του δικαίου των κρατών μελών στις οποίες παραπέμπει το άρθρο αυτό μπορούν να δικαιολογήσουν υποχρέωση αποκαταστάσεως κάθε βλαπτικής

συνέπειας, έστω και απομακρυσμένης, της παράνομης πράξεως (πρβλ. απόφαση της 4ης Οκτωβρίου 1979, Dumortier κ.λπ. κατά Συμβουλίου, 64/76, 113/76, 167/78, 239/78, 27/79, 28/79 και 45/79, EU:C:1979:223, σκέψη 21).

150 Πράγματι, ο άμεσος χαρακτήρας του αιτιώδους συνδέσμου δεν πρέπει να ερμηνεύεται συσταλτικώς, αλλά υπό την έννοια ότι η ζημία πρέπει να προκύπτει κατά τρόπο αρκούντως άμεσο από την παράνομη συμπεριφορά των θεσμικών οργάνων (πρβλ. αποφάσεις της 4ης Οκτωβρίου 1979, Dumortier κ.λπ. κατά Συμβουλίου, 64/76, 113/76, 167/78, 239/78, 27/79, 28/79 και 45/79, EU:C:1979:223, σκέψη 21, και της 30ής Μαΐου 2017, Safa Nicu Sepahan κατά Συμβουλίου, C-45/15 P, EU:C:2017:402, σκέψη 61). Επομένως, η προϋπόθεση περί αιτιώδους συνάφειας μεταξύ της προσαπτόμενης συμπεριφοράς και της προβαλλόμενης ζημίας αφορά την ύπαρξη αρκούντως άμεσης σχέσεως αιτίου προς αιτιατό, με αποτέλεσμα η προσαπτόμενη συμπεριφορά να πρέπει να αποτελεί την καθοριστική αιτία της προβαλλόμενης ζημίας (αποφάσεις της 13ης Δεκεμβρίου 2018, Ευρωπαϊκή Ένωση κατά Gascogne Sack Deutschland και Gascogne, C-138/17 P και C-146/17 P, EU:C:2018:1013, σκέψη 22, και της 5ης Σεπτεμβρίου 2019, Ευρωπαϊκή Ένωση κατά Guardian Europe και Guardian Europe κατά Ευρωπαϊκής Ένωσης, C-447/17 P και C-479/17 P, EU:C:2019:672, σκέψη 32).

151 Εξάλλου, η αιτιώδης συνάφεια μπορεί να διακοπεί, μεταξύ άλλων, με πράξη του ζημιωθέντος η οποία παρεμβάλλεται μεταξύ της προσαπτόμενης συμπεριφοράς και της προβαλλόμενης ζημίας, εφόσον η πράξη αυτή συνιστά τη βασική αιτία της ζημίας αυτής (πρβλ. απόφαση της 18ης Μαρτίου 2010, Trubowest Handel και Makarov κατά Συμβουλίου και Επιτροπής, C-419/08 P, EU:C:2010:147, σκέψη 61).

152 Μια τέτοια πράξη μπορεί να συνίσταται, μεταξύ άλλων, σε απόφαση του ζημιωθέντος, υπό την προϋπόθεση, ωστόσο, ότι η απόφαση αυτή δεν είναι επιβεβλημένη (πρβλ. αποφάσεις της 16ης Ιουλίου 2009, Επιτροπή κατά Schneider Electric, C-440/07 P, EU:C:2009:459, σκέψη 205, και της 13ης Δεκεμβρίου 2018, Ευρωπαϊκή Ένωση κατά Gascogne Sack Deutschland και Gascogne, C-138/17 P και C-146/17 P, EU:C:2018:1013, σκέψη 31).

153 Επομένως, από τη νομολογία που υπομνήσθηκε στις σκέψεις 148 έως 152 της παρούσας απόφασης προκύπτει ότι το Γενικό Δικαστήριο δεν υπέπεσε σε νομικό σφάλμα, αφενός, καθόσον έκρινε στη σκέψη 67 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης ότι το γεγονός ότι η προσαπτόμενη συμπεριφορά αποτέλεσε αναγκαία προϋπόθεση για την επέλευση ζημίας –υπό την έννοια ότι η ζημία δεν θα είχε επέλθει χωρίς τη συμπεριφορά αυτή– δεν αρκεί προκειμένου να αποδειχθεί αιτιώδης συνάφεια και, αφετέρου, καθόσον εξέτασε εν προκειμένω το ενδεχόμενο η αιτιώδης συνάφεια μεταξύ της προσαπτόμενης στον Frontex συμπεριφοράς και των οικείων ζημιών να είχε διακοπεί από ορισμένες πράξεις των αναιρεσειόντων.

154 Εντούτοις, η εξέταση αυτή πρέπει οπωσδήποτε να πραγματοποιείται in concreto, με συνεκτίμηση του συνόλου των κρίσιμων περιστάσεων που χαρακτηρίζουν την κατάσταση του ζημιωθέντος.

155 Ως εκ τούτου, μολονότι μπορεί να αναμένεται η λήψη απολύτως ορθολογικών αποφάσεων από επιχειρηματίες με εμπειρία στη διαχείριση των κινδύνων που συνεπάγεται η άσκηση των συνήθων δραστηριοτήτων τους (πρβλ. αποφάσεις της 16ης Ιουλίου 2009, Επιτροπή κατά Schneider Electric, C-440/07 P, EU:C:2009:459, σκέψεις 200 έως 206, και της 13ης Δεκεμβρίου 2018, Ευρωπαϊκή Ένωση κατά Gascogne Sack Deutschland και Gascogne, C-138/17 P και C-146/17 P, EU:C:2018:1013, σκέψεις 23 έως 31), η συμπεριφορά αυτή δεν μπορεί, εντούτοις, να αναχθεί σε γενικό κριτήριο, ιδίως όταν πρόκειται για φυσικά πρόσωπα.

156 Τούτο ισχύει ιδίως στην περίπτωση μελών οικογένειας τα οποία έχουν εγκαταλείψει τη χώρα καταγωγής τους αναζητώντας διεθνή προστασία και έρχονται αντιμέτωπα με εξαιρετικές περιστάσεις και απρόβλεπτους κινδύνους. Πράγματι, οι αιτούντες άσυλο μπορεί να είναι ιδιαίτερα ευάλωτοι λόγω της μεταναστευτικής διαδρομής τους και των τραυματικών εμπειριών που ενδέχεται να έχουν βιώσει σε προγενέστερο στάδιο της διαδρομής αυτής (απόφαση του ΕΔΔΑ, της 18ης Νοεμβρίου 2021, M.H. κ.λπ. κατά Κροατίας, CE:ECHR:2021:1118JUD001567018, § 207), η δε κατάστασή τους αυτή μπορεί να επηρεάσει την κρίση τους.

157 Ως εκ τούτου, σε μια τέτοια εξαιρετική κατάσταση, η αιτιώδης συνάφεια μεταξύ της προσαπτόμενης συμπεριφοράς και της προβαλλόμενης ζημίας μπορεί να εξακολουθεί να υφίσταται παρά το γεγονός ότι μεταξύ τους μεσολάβησε απόφαση του ζημιωθέντος, εφόσον η απόφαση αυτή, μολονότι δεν αποτελούσε τη μόνη δυνατή αντίδραση, μπορεί να θεωρηθεί ως εύλογη αντίδραση, λαμβανομένου υπόψη του συνόλου των περιστάσεων που διαμόρφωσαν την εν λόγω κατάσταση.

158 Το συμπέρασμα αυτό επιβάλλεται κατά μείζονα λόγο σε περίπτωση κατά την οποία οι αιτούντες άσυλο οδηγήθηκαν σε χώρα στην οποία υφίσταται συγκεκριμένος κίνδυνος παραβιάσεως της αρχής της μη επαναπροώθησης.

159 Συναφώς, επισημαίνεται ότι οι αναιρεσείοντες υποστήριξαν ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου ότι η απόφασή τους να μεταβούν στο Erbil υπαγορεύθηκε από τον φόβο επαναπροώθησής τους στη Συρία από τις τουρκικές αρχές, τούτο δε λόγω του ότι είχαν αντιληφθεί ότι κατά την τουρκική νομοθεσία και πράξη οι Σύροι υπήκοοι που αναζητούσαν διεθνή προστασία επαναπροωθούνταν στη Συρία, κατά παραβίαση της αρχής της μη επαναπροώθησης, στοιχείο το οποίο οι αναιρεσείοντες επιχείρησαν να αποδείξουν παραθέτοντας πραγματογνωμοσύνη στο δικόγραφο της προσφυγής τους ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου, η εκτίμηση της οποίας απόκειται αποκλειστικώς στο Γενικό Δικαστήριο.

160 Διαπιστώνεται, όμως, ότι, με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, το Γενικό Δικαστήριο χαρακτήρισε τις αποφάσεις που έλαβαν οι αναιρεσείοντες μετά την απομάκρυνσή τους στην Τουρκία ως «δική τους επιλογή», χωρίς να εξετάσει in concreto το πλαίσιο εντός του οποίου πραγματοποιήθηκε η επιλογή αυτή –ιδίως της οικογενειακής κατάστασής τους, της ευάλωτης θέσης τους και του ενδεχόμενου κινδύνου απέλασής τους στη Συρία–, προκειμένου να κρίνει αν, λαμβανομένου υπόψη του πλαισίου αυτού, οι αποφάσεις των αναιρεσειόντων μπορούσαν να θεωρηθούν εύλογες.

161 Κατά συνέπεια, το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε νομικό σφάλμα καθόσον στη σκέψη 69 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης έκρινε ότι οι προβαλλόμενες ζημίες δεν μπορούν να θεωρηθούν ότι απορρέουν άμεσα από την προσαπτόμενη στον Frontex συμπεριφορά λόγω των επιλογών των αναιρεσειόντων μετά την επίμαχη επιχείρηση επιστροφής, χωρίς να εκτιμήσει in concreto κατά πόσον οι επιλογές αυτές ήταν εύλογες υπό το πρίσμα του συνόλου των περιστάσεων που διαμόρφωσαν το πλαίσιο εντός του οποίου πραγματοποιήθηκαν.

162 Ως εκ τούτου, το πρώτο σκέλος του τρίτου λόγου αναιρέσεως είναι βάσιμο ως προς τη δεύτερη αιτίαση και πρέπει να απορριφθεί ως απαράδεκτο ή ως αβάσιμο κατά τα λοιπά.

2. Επί του δεύτερου σκέλους του τρίτου λόγου αναιρέσεως

α) Επιχειρήματα των διαδίκων

163 Με το δεύτερο σκέλος του τρίτου λόγου αναιρέσεως, οι αναιρεσείοντες υποστηρίζουν ότι το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε νομικό σφάλμα κρίνοντας, στη σκέψη 70 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, ότι ήταν δική τους επιλογή να ζητήσουν νομική υποστήριξη από δικηγόρους στο πλαίσιο των καταγγελιών που υπέβαλαν στον Frontex, με αποτέλεσμα να μην υφίσταται αιτιώδης συνάφεια μεταξύ της προσαπτόμενης στον Frontex συμπεριφοράς και των σχετικών με τη συνδρομή αυτή εξόδων. Ειδικότερα, υπό τις περιστάσεις της υπό κρίση υποθέσεως, η εν λόγω συνδρομή ήταν αναγκαία, δεδομένου ότι οι αναιρεσείοντες δεν είναι πολίτες της Ένωσης, δεν μπορούν να επικοινωνήσουν σε καμία από τις επίσημες γλώσσες της Ένωσης και βρίσκονταν σε ιδιαίτερα ευάλωτη κατάσταση.

164 Οι αναιρεσείοντες προσθέτουν ότι το Γενικό Δικαστήριο όφειλε να κρίνει ότι τα έξοδα νομικής υποστήριξης οφείλονται, τουλάχιστον κατά ένα μεγάλο μέρος, στην αμελή επεξεργασία των καταγγελιών τους από τον Frontex, λόγω της βραδύτητας με την οποία τις εξέτασε και της αναποτελεσματικότητας του μηχανισμού υποβολής καταγγελιών, κατά παραβίαση της αρχής της χρηστής διοικήσεως και του δικαιώματος αποτελεσματικής προσφυγής και κατά παράβαση του άρθρου 72 του κανονισμού 2016/1624.

165 Ο Frontex υποστηρίζει ότι το σκέλος αυτό είναι απαράδεκτο, δεδομένου ότι το ζήτημα αν η νομική εκπροσώπηση στο πλαίσιο των καταγγελιών που υποβλήθηκαν ενώπιον του Frontex ήταν αναγκαία ή όχι συνεπάγεται την εκτίμηση πραγματικών περιστατικών, η οποία δεν είναι δεκτική ελέγχου στο πλαίσιο της αναιρετικής διαδικασίας.

β) Εκτίμηση του Δικαστηρίου

166 Με το δεύτερο σκέλος του τρίτου λόγου αναιρέσεως, οι αναιρεσείοντες προσάπτουν, κατ' ουσίαν, στο Γενικό Δικαστήριο ότι εκτίμησε εσφαλμένως την ανάγκη τους να λάβουν νομική υποστήριξη από δικηγόρους στο πλαίσιο των καταγγελιών που υπέβαλαν ενώπιον του Frontex βάσει του σχετικού μηχανισμού που προβλέπεται στο άρθρο 72 του κανονισμού 2016/1624 και, ως εκ τούτου, την αιτιώδη συνάφεια μεταξύ της προσαπτόμενης στον Frontex συμπεριφοράς όσον αφορά προσβολές θεμελιωδών δικαιωμάτων τους, τις οποίες ισχυρίζονται ότι υπέστησαν και καταλογίζουν στον εν λόγω οργανισμό, και της ζημίας που απορρέει από το κόστος της υποστήριξης αυτής.

167 Στη σκέψη 70 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι, όταν δεν είναι υποχρεωτική η εκπροσώπηση από δικηγόρο ή σύμβουλο στο πλαίσιο της προ της ασκήσεως του ενδίκου βοηθήματος διαδικασίας, δεν υφίσταται αιτιώδης συνάφεια μεταξύ της προβαλλόμενης ζημίας, ήτοι των εξόδων για την εκπροσώπηση αυτή, και της ενδεχομένως επιλήψιμης συμπεριφοράς του οικείου θεσμικού ή άλλου οργάνου. Δεδομένου ότι το να ζητήσει ο ενδιαφερόμενος νομική συμβουλή αποτελεί, στο πλαίσιο αυτό, δική του επιλογή, δεν μπορεί να καταλογιστεί στο οικείο θεσμικό ή άλλο όργανο.

168 Συναφώς, το Δικαστήριο έκρινε ότι τα έξοδα για την παροχή νομικών συμβουλών από δικηγόρο, αντιστοίχως, κατά το στάδιο διοικητικής ενστάσεως ή στο πλαίσιο προσφυγής ενώπιον του Ευρωπαίου Διαμεσολαβητή, πρέπει να διακρίνονται από την αμοιβή δικηγόρου που καταβάλλεται λόγω της διαδικασίας ασκήσεως ένδικου βοηθήματος (αποφάσεις της

9ης Μαρτίου 1978, Herpels κατά Επιτροπής, 54/77, EU:C:1978:45, σκέψη 45, και της 28ης Ιουνίου 2007, Internationaler Hilfsfonds κατά Επιτροπής, C-331/05 P, EU:C:2007:390, σκέψη 25).

169 Εντούτοις, μολονότι το Δικαστήριο έκρινε, στις υποθέσεις επί των οποίων εκδόθηκαν οι μνημονευόμενες στην προηγούμενη σκέψη αποφάσεις, ότι η συνδρομή δικηγόρου προέκυψε για τους ενδιαφερόμενους από «δική τους επιλογή» (απόφαση της 9ης Μαρτίου 1978, Herpels κατά Επιτροπής, 54/77, EU:C:1978:45, σκέψη 48) ή με την «ελεύθερη βούληση» αυτών (απόφαση της 28ης Ιουνίου 2007, Internationaler Hilfsfonds κατά Επιτροπής, C-331/05 P, EU:C:2007:390, σκέψη 27), η διαπίστωση αυτή έγινε υπό το πρίσμα των χαρακτηριστικών καθεμιάς από τις διαδικασίες αυτές και όχι βάσει μιας γενικής θεώρησης των διοικητικών ενστάσεων ή των εναλλακτικών διαδικασιών επιλύσεως των διαφορών.

170 Εν προκειμένω, διαπιστώνεται, πρώτον, ότι ο μηχανισμός καταγγελίας που προβλέπεται στο άρθρο 72 του κανονισμού 2016/1624 δεν αποτελεί δικαίωμα των πολιτών της Ένωσης που αποσκοπεί στην εξάλειψη των περιπτώσεων κακοδιοίκησης προς το γενικό συμφέρον. Αντιθέτως, κατά το άρθρο 72, παράγραφοι 2 και 3, του κανονισμού αυτού, στον εν λόγω μηχανισμό έχουν πρόσβαση μόνον τα πρόσωπα που θίγονται άμεσα από τις ενέργειες του προσωπικού που συμμετέχει, μεταξύ άλλων, σε επιχείρηση επιστροφής τα οποία θεωρούν ότι με τις ενέργειες αυτές προσβλήθηκαν πράγματι τα θεμελιώδη δικαιώματά τους.

171 Δεύτερον, ο υπεύθυνος θεμελιωδών δικαιωμάτων ασκεί μεν τα καθήκοντά του με ανεξαρτησία, αυτό το πράττει όμως στο πλαίσιο της οργάνωσης του Frontex. Επιπλέον, προσφεύγει σε αυτόν πρόσωπο το οποίο βρίσκεται, όπως επισημάνθηκε στη σκέψη 156 της παρούσας απόφασης, σε ιδιαιτέρως ευάλωτη κατάσταση, τούτο δε υπό περιστάσεις όπως αυτές της υπό κρίση υποθέσεως, προκειμένου να καταγγείλει συγκεκριμένη προσβολή θεμελιώδους δικαιώματος προκληθείσα από τη δράση του προσωπικού του ίδιου του Frontex.

172 Τρίτον, ο μηχανισμός υποβολής καταγγελιών που θεσπίζεται με το άρθρο 72 του κανονισμού 2016/1624 δεν διασφαλίζει ότι ο καταγγέλλων θα επωφεληθεί, σε ορισμένο χρονικό σημείο, των εγγυήσεων που συνδέονται με το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής, μεταξύ των οποίων το δικαίωμα να συμβουλεύεται δικηγόρο και να του αναθέτει την υπεράσπιση και εκπροσώπησή του, το οποίο κατοχυρώνεται στο άρθρο 47, δεύτερο εδάφιο, του Χάρτη. Αντιθέτως προς την επίμαχη διαδικασία διοικητικής ενστάσεως στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση της 9ης Μαρτίου 1978, Herpels κατά Επιτροπής (54/77, EU:C:1978:45), ο μηχανισμός υποβολής καταγγελιών δεν αποτελεί, όπως προκύπτει από την αιτιολογική σκέψη 50 του κανονισμού 2016/1624, προϋπόθεση για την άσκηση ενδίκου βοηθήματος.

173 Από τα εκτιθέμενα στις σκέψεις 167 έως 172 της παρούσας απόφασης προκύπτει ότι το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε νομικό σφάλμα, στη σκέψη 70 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, κρίνοντας ότι, κατ' αρχήν, όταν η εκπροσώπηση από δικηγόρο ή σύμβουλο στο πλαίσιο της προ της ασκήσεως του ενδίκου βοηθήματος διαδικασίας δεν είναι υποχρεωτική, δεν υφίσταται αιτιώδης συνάφεια μεταξύ των εξόδων μιας τέτοιας εκπροσώπησης και της ενδεχομένως επιλήψιμης συμπεριφοράς του οικείου θεσμικού ή άλλου οργάνου.

174 Ως εκ τούτου, το δεύτερο σκέλος του τρίτου λόγου αναιρέσεως είναι βάσιμο.

Ε. Επί του τέταρτου λόγου αναιρέσεως

1. Επιχειρήματα των διαδίκων

175 Με τον τέταρτο λόγο αναιρέσεως, ο οποίος αφορά τις σκέψεις 44 έως 46 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, οι αναιρεσείοντες υποστηρίζουν, κατ' ουσίαν, ότι το Γενικό Δικαστήριο παρέβη το άρθρο 85, παράγραφος 2, του Κανονισμού Διαδικασίας του και παραβίασε την αρχή της κατ' αντιμωλίαν συζητήσεως, καθόσον έκρινε απαράδεκτα και δεν έλαβε υπόψη ορισμένα έγγραφα που προσκόμισαν πρωτοδίκως, ήτοι τα παραρτήματα C.1, C.3, C.4, C.5 και C.6 του υπομνήματος απαντήσεως καθώς και το έγγραφο E.1.

176 Υποστηρίζουν ότι το άρθρο 85, παράγραφος 2, του Κανονισμού Διαδικασίας δεν αφορά τα νέα αποδεικτικά στοιχεία και την περαιτέρω ανάπτυξη αποδεικτικών μέσων, όταν υποβάλλονται προς απάντηση επιχειρημάτων τα οποία προέβαλε ο αντίδικος με το υπόμνημα αντικρούσεως. Τούτο ισχύει κατά μείζονα λόγο όταν πρόκειται για δημοσίως προσβάσιμο έγγραφο επί του οποίου οι αναιρεσείοντες στήριζαν την επιχειρηματολογία τους και του οποίου η αποδεικτική ισχύς αμφισβητήθηκε από τον Frontex με το υπόμνημα αντικρούσεως που είχε υποβάλει. Επομένως, το Γενικό Δικαστήριο έπρεπε να είχε κρίνει ότι τα παραρτήματα C.1 και C.4 έως C.6 του υπομνήματος απαντήσεως συνιστούσαν «ανταπόδειξη» και ότι το παράρτημα C.3 του υπομνήματος απαντήσεως αποτελούσε «συμπλήρωση» των προτεινόμενων αποδεικτικών μέσων. Όσον αφορά το έγγραφο E.1, μολονότι κατατέθηκε μετά την περάτωση της έγγραφης διαδικασίας, το Γενικό Δικαστήριο έπρεπε να διαπιστώσει ότι η προσκόμισή του δεν ήταν δυνατόν να προσβάλει τα δικαιώματα άμυνας του Frontex, δεδομένου ότι επρόκειτο για έγγραφο προερχόμενο από τον οργανισμό αυτόν.

177 Ο Frontex υποστηρίζει, πρώτον, ότι ο τέταρτος λόγος αναιρέσεως είναι αλυσιτελής, δεδομένου ότι οι αναιρεσείοντες επισημαίνουν, στο πλαίσιο του λόγου αυτού, ότι το αν τα επίμαχα έγγραφα περιελήφθησαν ή όχι στη δικογραφία της ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου διαδικασίας ουδόλως επηρέασε την έκβαση της αγωγής αποζημίωσης που άσκησαν.

178 Δεύτερον, ο Frontex υποστηρίζει ότι τα έγγραφα αυτά δεν συνιστούσαν αποδείξεις περί του αντιθέτου και υπογραμμίζει ότι το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε ότι οι νυν αναιρεσείοντες δεν είχαν δικαιολογήσει την προσκόμιση των εν λόγω εγγράφων κατά το στάδιο του υποβολής του υπομνήματος αντικρούσεως.

2. Εκτίμηση του Δικαστηρίου

179 Όσον αφορά, πρώτον, τον ισχυρισμό ότι ο τέταρτος λόγος αναιρέσεως είναι αλυσιτελής, διαπιστώνεται ότι η άποψη των αναιρεσειόντων ότι τα επίμαχα έγγραφα δεν ήταν καθοριστικά για την έκβαση της αγωγής αποζημίωσης δεν ασκεί επιρροή στο δικαίωμά τους να τα προσκομίσουν ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου, υπό την επιφύλαξη του παραδεκτού τους. Πράγματι, το δικαίωμα αυτό δεν συνδέεται με την αντικειμενική τους αναγκαιότητα για τη συζήτηση, δεδομένου ότι κάθε διάδικος είναι ελεύθερος να εκτιμήσει τη χρησιμότητα των εγγράφων που προτίθεται να καταθέσει προκειμένου να τεκμηριώσει τη θέση του ή να διαφωτίσει το Γενικό Δικαστήριο. Κατά συνέπεια, αντιθέτως προς όσα υποστηρίζει ο Frontex, ο παρών λόγος αναιρέσεως δεν είναι αλυσιτελής.

180 Όσον αφορά, δεύτερον, το βάσιμο του λόγου αυτού, επισημαίνεται ότι το άρθρο 76, στοιχείο στ', και το άρθρο 85, παράγραφος 1, του Κανονισμού Διαδικασίας του Γενικού Δικαστηρίου θεσπίζουν τον κανόνα ότι οι διάδικοι πρέπει να καταρτίσουν τον φάκελο των αποδεικτικών στοιχείων ή να προτείνουν αποδεικτικά μέσα στο πλαίσιο της πρώτης ανταλλαγής υπομνημάτων, ήτοι με το δικόγραφο της προσφυγής και το υπόμνημα αντικρούσεως. Πρόκειται για κανόνα αποκλειστικής προθεσμίας (πρβλ. αποφάσεις της 16ης Σεπτεμβρίου 2020, BP κατά FRA, C-669/19 P, EU:C:2020:713, σκέψη 41, και της 23ης Νοεμβρίου 2023, Ryanair και Airport Marketing Services, C-758/21 P, EU:C:2023:917, σκέψη 43).

181 Οι διατάξεις αυτές λαμβάνουν υπόψη τις αρχές της κατ' αντιμωλίαν συζητήσεως και της ισότητας των όπλων καθώς και το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη. Συγκεκριμένα, επιβάλλουν την ενημέρωση των λοιπών διαδίκων σχετικά με τα αποδεικτικά στοιχεία που κατατέθηκαν προς στήριξη των προβαλλόμενων θέσεων και σκοπούν στην παροχή της δυνατότητας σε αυτούς να συντάξουν ένα χρήσιμο υπόμνημα αντικρούσεως ή απαντήσεως, σύμφωνα με τις εν λόγω αρχές και το εν λόγω δικαίωμα. Εξάλλου, η απαίτηση περί προσκόμισης των αποδεικτικών στοιχείων και πρότασης των αποδεικτικών μέσων στο πρώτο στάδιο της διαδικασίας δικαιολογείται επίσης από τον σκοπό της ορθής απονομής της δικαιοσύνης, καθόσον επιτρέπει, με την ταχεία συμπλήρωση της δικογραφίας, την εξέταση των υποθέσεων εντός εύλογης προθεσμίας (πρβλ. αποφάσεις της 14ης Απριλίου 2005, Γάκη-Κακούρη κατά Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, C-243/04 P, EU:C:2005:238, σκέψη 30, και της 23ης Νοεμβρίου 2023, Ryanair και Airport Marketing Services, C-758/21 P, EU:C:2023:917, σκέψη 41).

182 Ωστόσο, κατά παρέκκλιση από τον βασικό κανόνα του άρθρου 76, στοιχείο στ', και στην παράγραφο 1 του άρθρου 85 του Κανονισμού Διαδικασίας του Γενικού Δικαστηρίου, η παράγραφος 2 του εν λόγω άρθρου 85 επιτρέπει στους διαδίκους να προσκομίσουν αποδεικτικά στοιχεία ή να προτείνουν αποδεικτικά μέσα κατά τη δεύτερη ανταλλαγή υπομνημάτων, εφόσον δικαιολογήσουν την καθυστέρηση αυτή στην προσκόμιση αποδεικτικών στοιχείων ή στην πρόταση αποδεικτικών μέσων.

183 Επομένως, η ως άνω παράγραφος 2 αντικατοπτρίζει την απαίτηση περί δίκαιης διαδικασίας και, ειδικότερα, περί προστασίας των δικαιωμάτων άμυνας του διαδίκου που προτίθεται να προσκομίσει ορισμένα αποδεικτικά στοιχεία ή να προτείνει αποδεικτικά μέσα στο στάδιο αυτό, εφόσον η προσκόμιση αυτή μπορεί να δικαιολογηθεί, μεταξύ άλλων, από το γεγονός ότι ο εν λόγω διάδικος δεν μπορούσε να έχει προηγουμένως στη διάθεσή του τα εν λόγω αποδεικτικά στοιχεία ή από την ανάγκη να συμπληρωθεί η δικογραφία σε περίπτωση εκπρόθεσμης προσκομίσεως στοιχείων από τον αντίδικο κατά τρόπο ο οποίος να διασφαλίζει την τήρηση της αρχής της κατ' αντιμωλίαν συζητήσεως (πρβλ. αποφάσεις της 14ης Απριλίου 2005, Γάκη-Κακούρη κατά Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, C-243/04 P, EU:C:2005:238, σκέψη 33, και της 23ης Νοεμβρίου 2023, Ryanair και Airport Marketing Services, C-758/21 P, EU:C:2023:917, σκέψεις 42 και 43).

184 Δεδομένου ότι η καθυστέρηση στην προσκόμιση αποδεικτικών στοιχείων ή στην πρόταση αποδεικτικών μέσων πρέπει να είναι δικαιολογημένη, το Γενικό Δικαστήριο έχει την εξουσία να ελέγξει το βάσιμο του λόγου της καθυστέρησης καθώς και, ανάλογα με την περίπτωση, το περιεχόμενο των εν λόγω αποδεικτικών στοιχείων ή προτάσεως αποδεικτικών μέσων και, ενδεχομένως, να τα απορρίψει, αν η εκπρόθεσμη προσκόμισή τους δεν δικαιολογείται επαρκώς κατά νόμον ή δεν είναι τεκμηριωμένη (πρβλ. αποφάσεις της 16ης Σεπτεμβρίου 2020, BP κατά FRA, C-669/19 P, EU:C:2020:713, σκέψη 33, και της 23ης Νοεμβρίου 2023, Ryanair και Airport Marketing Services, C-758/21 P, EU:C:2023:917, σκέψη 43).

185 Κατ’ εξαίρεση τόσο από τον κανόνα αρχής του άρθρου 76, στοιχείο στ′, όσο και από την παράγραφο 1 του άρθρου 85 του Κανονισμού Διαδικασίας του Γενικού Δικαστηρίου και από την παρέκκλιση που οριοθετείται στην παράγραφο 2 του άρθρου 85, η παράγραφος 3 του εν λόγω άρθρου 85 επιτρέπει στους διαδίκους να προσκομίσουν αποδεικτικά στοιχεία ή να προτείνουν αποδεικτικά μέσα σε μεταγενέστερο στάδιο, ήτοι πριν από την περάτωση της προφορικής διαδικασίας ή πριν από την απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου να αποφανθεί επί της διαφοράς χωρίς διεξαγωγή προφορικής διαδικασίας, πάντοτε υπό την προϋπόθεση ότι η καθυστέρηση αυτή είναι δικαιολογημένη. Οι εκτιμήσεις που εκτίθενται στις σκέψεις 183 και 184 της παρούσας απόφασης ισχύουν κατά μείζονα λόγο για τα αποδεικτικά στοιχεία που προσκομίζονται και τα αποδεικτικά μέσα που προτείνονται στο μεταγενέστερο αυτό στάδιο, δεδομένου ότι το παραδεκτό τους τους προϋποθέτει την απόδειξη της συνδρομής εξαιρετικών περιστάσεων (πρβλ. αποφάσεις της 14ης Απριλίου 2005, Γάκη-Κακούρη κατά Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, C-243/04 P, EU:C:2005:238, σκέψη 33, και της 23ης Νοεμβρίου 2023, Ryanair και Airport Marketing Services, C-758/21 P, EU:C:2023:917, σκέψη 44).

186 Από το σύνολο των προεκτεθέντων προκύπτει ότι είναι η εφαρμογή των κανόνων του άρθρου 85 του Κανονισμού Διαδικασίας του Γενικού Δικαστηρίου που καθιστά δυνατή τη διασφάλιση της τηρήσεως των αρχών της κατ’ αντιμωλίαν συζητήσεως και της ισότητας των όπλων καθώς και του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη (πρβλ. απόφαση της 23ης Νοεμβρίου 2023, Ryanair και Airport Marketing Services, C-758/21 P, EU:C:2023:917, σκέψη 45).

187 Εν προκειμένω, όσον αφορά, αφενός, τα παραρτήματα C.1, C.3, C.4, C.5 και C.6 του υπομνήματος απαντήσεως, από τη σκέψη 42 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης προκύπτει ότι τα εν λόγω έγγραφο συνίσταντο σε δημόσια έγγραφα τα οποία είχαν συνταχθεί πριν από την κατάθεση του δικογράφου της προσφυγής, πλην μιας μετάφρασης μη χρονολογημένης δήλωσης ενός εκ των αναιρεσειόντων και μιας «πραγματογνωμοσύνης», η οποία στην πραγματικότητα είναι μια νομική συμβουλή η οποία είχε σαφώς συνταχθεί στο πλαίσιο της υποθέσεως που εκκρεμούσε ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου.

188 Στη σκέψη 45 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, το Γενικό Δικαστήριο αιτιολόγησε το απαράδεκτο των παραρτημάτων αυτών κρίνοντας, κατ’ ουσίαν, ότι η ανακάλυψη, κατά τη διάρκεια της δίκης, της υποτιθέμενης λυσιτέλειας των εγγράφων δεν αποτελεί βάσιμο λόγο για να δικαιολογηθεί η εκπρόθεσμη προσκόμισή τους, δεδομένου ότι σκοπός των εγγράφων αυτών είναι η απόδειξη πραγματικών περιστατικών που προβάλλονται με το δικόγραφο της προσφυγής και τα περισσότερα από αυτά είναι προγενέστερα του δικογράφου.

189 Κατ’ αυτόν τον τρόπο, το Γενικό Δικαστήριο εφάρμοσε κατά τρόπο ορθό το άρθρο 85, παράγραφος 2, του Κανονισμού Διαδικασίας του. Πράγματι, όταν η εκπρόθεσμη κατάθεση εγγράφου βάσει της διάταξης αυτής δικαιολογείται από την εκ μέρους του αντιδίκου προσκόμιση αποδεικτικού στοιχείου ή προβολή ισχυρισμού, η δικαιολόγηση της καθυστέρησης που απαιτεί η διάταξη αυτή για την εφαρμογή της προβλεπόμενης παρέκκλισης συνεπάγεται ότι ο διάδικος που καταθέτει το έγγραφο προσδιορίζει ποιο είναι το αποδεικτικό στοιχείο ή ο ισχυρισμός που προσκομίζει ή προτείνει ο αντίδικος και θεωρείται ότι καθιστά αναγκαία την εκπρόθεσμη κατάθεση του εν λόγω εγγράφου, ο προσδιορισμός δε αυτός γίνεται με επαρκή ακρίβεια, προκειμένου να παρασχεθεί στο Γενικό Δικαστήριο η δυνατότητα να ελέγξει, όπως υποχρεούται, αν δικαιολογείται η καθυστέρηση.

190 Εν προκειμένω, από τη σκέψη 41 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης προκύπτει ότι, για να δικαιολογήσουν την εκπρόθεσμη προσκόμιση των επίμαχων παραρτημάτων, οι αναιρεσείοντες είχαν υποστηρίξει, κατά την επ’ ακροατηρίου συζήτηση, ότι αναγνώρισαν τη λυσιτέλεια των

παραρτημάτων μόνον αφού έλαβαν γνώση της επιχειρηματολογίας που ανέπτυξε ο Frontex με το υπόμνημα αντικρούσεως. Εντούτοις, από την εξέταση του υπομνήματος απαντήσεως που υπέβαλαν πρωτοδίκως οι αναιρεσείοντες προκύπτει ότι δεν παρείχαν διευκρινίσεις ως προς τους ισχυρισμούς του Frontex που δικαιολογούσαν την κατάθεση των εν λόγω εγγράφων.

191 Ως εκ τούτου, λαμβανομένων υπόψη των εκτιθέμενων στις σκέψεις 180 έως 186 της παρούσας απόφασης και της εκεί μνημονευόμενης νομολογίας, το Γενικό Δικαστήριο δεν παραβίασε την αρχή της κατ' αντιμωλίαν συζητήσεως ούτε προσέβαλε τα δικαιώματα άμυνας των αναιρεσειόντων με το να μην λάβει υπόψη τα παραρτήματα C.1, C.3, C.4, C.5 και C.6 του υπομνήματος απαντήσεώς τους λόγω του ότι η καθυστέρηση στην προσκόμιση των εν λόγω εγγράφων δεν είχε αιτιολογηθεί επαρκώς κατά νόμον.

192 Αφετέρου, όσον αφορά το έγγραφο Ε.1, το οποίο προσκομίστηκε την προπαραμονή της επ' ακροατηρίου συζητήσεως ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου, από τις σκέψεις 47 και 50 της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης προκύπτει ότι το συγκεκριμένο έγγραφο συνίστατο σε έγγραφο το οποίο ο Frontex είχε διαβιβάσει στους αναιρεσείοντες πριν από την άσκηση της αγωγής τους, οι δε αναιρεσείοντες προέβαλαν ότι η μη προσκόμιση του συγκεκριμένου εγγράφου κατά το στάδιο του κατάθεσης της αγωγής οφειλόταν σε αμέλεια, στοιχείο το οποίο το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι δεν αποτελεί βάσιμο λόγο ο οποίος δικαιολογεί την εκπρόθεσμη προσκόμισή του.

193 Όπως προκύπτει από τη νομολογία που υπομνήσθηκε στη σκέψη 185 της παρούσας απόφασης, ένας τέτοιος λόγος δεν πληροί τις απαιτήσεις αιτιολογίας που δικαιολογεί την κατάθεση εγγράφου δυνάμει του άρθρου 85, παράγραφος 3, του Κανονισμού Διαδικασίας του Γενικού Δικαστηρίου. Ως εκ τούτου, το Γενικό Δικαστήριο, μη λαμβάνοντας υπόψη το έγγραφο Ε.1, εφάρμοσε ορθώς την εν λόγω διάταξη.

194 Το επιχείρημα των αναιρεσειόντων κατά το οποίο η κατάθεση του εγγράφου Ε.1 δεν μπορούσε να προσβάλει τα δικαιώματα άμυνας του Frontex, δεδομένου ότι το εν λόγω έγγραφο είχε εκδοθεί από τον ίδιο τον Frontex, είναι συναφώς αλυσιτελές.

195 Συγκεκριμένα, αφενός, από το άρθρο 85 του Κανονισμού Διαδικασίας του Γενικού Δικαστηρίου δεν μπορεί να συναχθεί ότι το Γενικό Δικαστήριο υποχρεούται, κατ' αρχήν, να κρίνει ως παραδεκτά εκπροθέσμως προσκομισθέντα έγγραφα, εκτός αν διαπιστώσει ότι η απόρριψή τους είναι αναγκαία για την εξασφάλιση του σεβασμού ορισμένων δικαιωμάτων ή γενικών αρχών, ιδίως των δικαιωμάτων άμυνας του αντιδίκου (πρβλ. απόφαση της 23ης Νοεμβρίου 2023, Ryanair και Airport Marketing Services, C-758/21 P, EU:C:2023:917, σκέψη 46), δεδομένου ότι η παράγραφος 1 του εν λόγω άρθρου 85 θεσπίζει κανόνα αποσβεστικής προθεσμίας ο οποίος στηρίζεται στην αντίστροφη αρχή, κατά την οποία τα έγγραφα πρέπει να προσκομίζονται κατά το στάδιο της πρώτης ανταλλαγής υπομνημάτων. Αφετέρου, όπως προκύπτει από τη σκέψη 181 της παρούσας απόφασης, το άρθρο 85, παράγραφος 1, του Κανονισμού Διαδικασίας δεν αποσκοπεί μόνο στο να παράσχει στον αντίδικο τη δυνατότητα να προετοιμάσει λυσιτελώς την άμυνα ή το υπόμνημα απαντήσεώς του, αλλά σκοπεί επίσης να διασφαλίσει και την ορθή απονομή της δικαιοσύνης.

196 Από το σύνολο των ανωτέρω σκέψεων προκύπτει ότι ο τέταρτος λόγος αναιρέσεως πρέπει να απορριφθεί ως αβάσιμος.

197 Λαμβανομένου υπόψη του βασίμου της πρώτης αιτιάσεως του πρώτου σκέλους του πρώτου λόγου αναιρέσεως, του δευτέρου σκέλους του δευτέρου λόγου αναιρέσεως, της δεύτερης αιτιάσεως του πρώτου σκέλους του τρίτου λόγου αναιρέσεως και του δευτέρου σκέλους του τρίτου λόγου αναιρέσεως, η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση πρέπει να αναιρεθεί κατά το μέρος που με αυτήν το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε την αγωγή αποζημίωσης των αναιρεσειόντων λόγω απουσίας αρκούντως άμεσης αιτιώδους συνάφειας μεταξύ της προσαπτόμενης στον Frontex συμπεριφοράς και της προβαλλόμενης ζημίας, εξαιρουμένης της ζημίας που αφορά τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν οι νυν αναιρεσείοντες για να μεταβούν στην Ελλάδα, με το σκεπτικό, κατ' ουσίαν, ότι:

– πρώτον, στο πλαίσιο των καθηκόντων της Ευρωπαϊκής Συνοριοφυλακής και Ακτοφυλακής, ο κανονισμός 2016/1624 δεν επιβάλλει καμία υποχρέωση στον Frontex όσον αφορά τις αποφάσεις επιστροφής που πρέπει να έχουν εκδοθεί για τα πρόσωπα που περιλαμβάνονται σε κοινή επιχείρηση επιστροφής,

– δεύτερον, στο ίδιο πλαίσιο, την αποκλειστική ευθύνη για τυχόν προσβολές θεμελιωδών δικαιωμάτων κατά τη διάρκεια πτήσεως επιστροφής φέρει το κράτος μέλος υποδοχής, αποκλειομένης οποιασδήποτε ευθύνης του Frontex,

– τρίτον, οι ίδιες οι επιλογές των αναιρεσειόντων σχετικά με την προσωρινή εγκατάστασή τους στην Τουρκία, τη διαφυγή τους στο Ιράκ και την εγκατάστασή τους στη χώρα αυτή είχαν διακόψει κάθε αρκούντως άμεση αιτιώδη συνάφεια μεταξύ της προσαπτόμενης στον Frontex συμπεριφοράς και της προβαλλόμενης ζημίας, χωρίς να έχει προηγηθεί εκ μέρους του Γενικού Δικαστηρίου in concreto εκτίμηση του εύλογου χαρακτήρα των επιλογών αυτών υπό το πρίσμα του συνόλου των περιστάσεων που είχαν διαμορφώσει το συγκεκριμένο πλαίσιο εντός του οποίου έγιναν οι εν λόγω επιλογές, και,

– τέταρτον, όταν η εκπροσώπηση από δικηγόρο ή σύμβουλο στο πλαίσιο της προ της ασκήσεως του ενδίκου βοηθήματος διαδικασίας δεν είναι υποχρεωτική, δεν υπάρχει, κατ' αρχήν, αιτιώδης συνάφεια μεταξύ των εξόδων μιας τέτοιας εκπροσώπησης και της ενδεχομένως επιλήψιμης συμπεριφοράς του θεσμικού ή άλλου οργάνου.

VI. Επί της αγωγής ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου

198 Κατά το άρθρο 61, πρώτο εδάφιο, του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το Δικαστήριο δύναται, σε περίπτωση αναιρέσεως της απόφασης του Γενικού Δικαστηρίου, είτε να αποφανθεί το ίδιο οριστικά επί της διαφοράς, εφόσον είναι ώριμη προς εκδίκαση, είτε να την αναπέμψει στο Γενικό Δικαστήριο για να την κρίνει.

199 Εν προκειμένω, δεδομένου ότι το Γενικό Δικαστήριο δεν αποφάνθηκε επί της πλειονότητας των ισχυρισμών που προέβαλαν οι αναιρεσείοντες, το Δικαστήριο κρίνει ότι δεν είναι σε θέση να αποφανθεί επί της ουσίας.

200 Επομένως, η υπόθεση πρέπει να αναπεμφθεί στο Γενικό Δικαστήριο.

VII. Επί των δικαστικών εξόδων

201 Δεδομένης της αναπομπής της υποθέσεως ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου, το Δικαστήριο επιφυλάσσεται ως προς τα σχετικά με την παρούσα αναιρετική διαδικασία δικαστικά έξοδα.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (τμήμα μείζονος συνθέσεως) αποφασίζει:

1) **Αναιρεί την απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης της 6ης Σεπτεμβρίου 2023, WS κ.λπ. κατά Frontex (T-600/21, EU:T:2023:492), πλην του κεφαλαίου με το οποίο, αφενός, κρίθηκαν απαράδεκτα και δεν ελήφθησαν υπόψη τα παραρτήματα C.1, C.3, C.4, C.5 και C.6 του υπομνήματος απαντήσεως και το έγγραφο E.1 το οποίο κατέθεσαν οι WS, WT, WY, WZ, YA και YB και, αφετέρου, διαπιστώθηκε η απουσία αιτιώδους συνάφειας μεταξύ της συμπεριφοράς που προσάπτεται στον Ευρωπαϊκό Οργανισμό Συνοριοφυλακής και Ακτοφυλακής (Frontex) και των ζημιών που προβάλλουν οι WS, WT, WY, WZ, YA και YB όσον αφορά τα έξοδα τα οποία αυτοί πραγματοποίησαν για να μεταβούν στην Ελλάδα.**

2) **Αναπέμπει την υπόθεση στο Γενικό Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.**

3) **Επιφυλάσσεται ως προς τα δικαστικά έξοδα.**

(υπογραφές)